

ՀԱՄԱԻՍԲԵՐ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ԳՐԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

10 ԿՈՊԵԿ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ՇՐԵՐԸ

10 ԿՈՊԵԿ

ՌԱԺԱՆՔԻԱԳԻՆԸ՝ տարեկան 2 րոպի, կէս տարուան 2 ր. 50 Կ. :
Պարեգործական Ընկերութեան անդամները, նախ զգրոցները, ուսուցիչները
և հասարակական կրթութեան համար՝ տարեկան 3 ր., կէս տարուան
2 ր. : Արտասահման՝ տարեկան 5 ր. կէս տարուան 3 ր.

ԿԱՐԱՆԻՐՈՒԹԻՒՆԸ՝ Թիֆլիս, Արտատպական Կարգաւ. № 7.

Հեռախոս № 29.

Պոստի հասցեն. — Тифлис, „Амбассадеръ“. Tiflisc, Rédaction du journal
„Hambavaber“.

ՊԱՅՏԱՐԱՆ. ԴԹ-ԻՆՆԵՐ՝ ապրիլ 10 Կապ.

Եմբողջութիւնը բաց է տառաւորական մամլի 10—2 րոպի կիրակի և տան օրերիցը
Տպագրելու աղաքական ձեռագրերը կարող են Էնթարկուել փոփոխման և
կրճատման.

Տպագրութեան համար անշարժար ճանաչուած մեծ յօդուածները պահուած են
գէշ ամիս խմբագրատանը. իսկ փոքրիկն անմիջապէս օժնւայուած.

Տպագրութեան համար անշարժար թղթակցութեանց և յօդուածների օտար
խմբագրութիւնն պարտաւոր չի համարուած զրաւոր քաղաքայինները առաջ.

ԲԱՅՈՒՄԸ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1916 Թ.

ՀԱՄԱԻՍԲԵՐ

ԳՐԱԿԱՆ-ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԾՐԱԳԻՐ. 1. Պաշտօնական տեղեկութիւններ, կառավարչական կարգադրութիւններ, Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան կենտրոնական Խորհրդի ու ճիւղերի հաշիւները, որոշումները, արձանագրութիւնները և շրջաբերականները. 2. Հեռագիրներ, ներքին և արտաքին տեսութիւններ, հասարակական, կուլտուրական և զինական բովանդակութեամբ յօդուածներ, զրաւան նորութիւններ և պատմական տեսութիւններ, վիճակներ, պատմութիւններ, ուսանաւորներ և քննադատութիւն. 3. Քրոնիկան, տեղեկութիւններ, կենսագրութիւն և մատենադասութիւն. 4. Արուեստ, թատրոն, երաժշտութիւն և նկարներ. 5. Փոստարկի և յայտարարութիւն.

Թերթը բաղկացած է 16 մեծադիր երեսներից և լոյս կը տեսնէ կիրակի օրերը.

ՄԻՆՁՆԻ ԱՅԺՄ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԵՆ ՏՈՒՆԷ ԱՇԽԱՏԱԿՑԵԼՈՒ «ՀԱՄԱԻՍԲԵՐ»-ԻՆ.

Արեղեան Մանուկ, Ալիսանեան Գէորգ, Աղաւարեան Բուդդան (բժշկագետ), Այվազեան Բագրատ, Բաշինջաղեան Գէորգ (նկարիչ), Բերբերեան Մինաս, Դեմիրճեան Դերենիկ, Եսայեան տիկ. Զապէլ, Դաւթեան Յով., Էդիկեան Դուրգէն, իշխ. Թումանեան Գէորգ, իշխ. Թումանեան Մարիամ, իշխ. Թումանեան Միքայէլ, Թումանեան Յովհաննէս, Լէօ, Մանդակեան Յովակ, անալեանց Ստ., Կարապ (Թաւճեան Կ.), Կոստանեան Յովհաննէս, Զուգուրեան Յարութիւն քահանայ, Մալխասեան Ստեփան, Մանուէլեան Միքայէլ, Մատենեան Մամբրէ,

Մելեան Մեսրոպ քահ., Մուսայէլեան Հ., Յովհաննիսեան Միքայէլ, Յարութեանեան Իսահակ, Յովհաննիսեան Հայկ, Յովհաննիսեան Տիգրան Նար-Դոս, Նուստարեան Բագրատ (բժշկագետ), Շարաֆեան Ալեքսանդր, Շիրվանդազէ, Չախուշեան Գր., Պետրոսեան Յարութիւն. Զամայեան Արշակ, Ալիսիպարեան Յովհաննէս, Տէր-Դանիէլեան Դաւիթ, Տէր-Դեօրդեան Վահան, Տէր-Միրաքեան Յովհաննէս, Փիրալեան Յարութիւն, Փիրումեան Տիգրան, Քամայեան Սարգիս, Օլիվեցեան Արամ.

Եմբողջը՝ Ս. Սարգիսեանց

Հրատարակիչ՝ Կովկասի Հայոց Բարեգործ. Ընկերութիւն

Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան Խորհուրդը և Հայկական կենտրոնական Կոմիտէն յայտնում են, յունվարի 17-ին կիրակի վանքի Մայր եկեղեցում ս. պատարագից յետոյ, կը կատարուի հոգեհանգիստ գաղթականների համար գործող բժաւոր տիֆլից վարձանում Բարկէն վարդապետի և իւր յիւզօր Մաթէոս Բաղդասարեանի յիշատակին.

„Համբավարներ“-ը № 5-ից սկսելով կուղարկուի միմիայն բաժանորդներին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱՎԱՐՆԵՐ. Լրուած չենք. Նուէրներ Համբավարների տարածման համար: ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Համառոտ տեսութիւն գաղթականութեան ծագման, արդի կացութեան, Հ. Կենտ. Կոմիտէի և Կ. Հ. Բ. Ը-թեան գործունէութեան Ա. Շարաֆեանի. — Նրանք և մենք Յ. Տէր-Միւրաքեանի. Բարեգործական հաստատութիւնները՝ Շուէրցարիայում իշխո: Մ. Թումանյանի. — Թանգութեան դէմ կուսելու միջոցներից մէկը Փարեմոսի. — Հանդիսաւոր նիստ ամերիկացիների հետ. — Փախաւորականների շուրջը. — Գաւառ. — Հայ գաղութներ. — ԲԱՄԵՊՈՐՏՈՒԹԵԱՆ, ՏԱՐԵԳԻՐ. Կ. Հ. Բ. Ը-թեան և Կենտ. Կոմիտէի և ճիւղերի գործունէութեան որոշումները. Նուէրներ: ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ Ա. Զամալեանի Թիւրքանայոց ողբերգութեան ազդեցութիւնը քաղաքակրթ աշխարհում, «Մաթէն» լրագրի յոդուածը, ՀԱՄԱԾԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ Ա. Զամալեանի, ՄԱՀԱՑՈՒՑԱԿ. Դէորդ Զմէկեան, ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ. Երկու երէց (հայ ու վրացի) Քամալեան Ս. Ի. — Երկուք (բանաստեղծ.) Յ. Գևորգոսեանի. — Ինչու չեկար Կարտալի. ՄԱՏԵՆԱԾՍՈՒԹԻՒՆ. Կ. Կոստանեանի ծագականը Մ. Շուրցեանի: ԲՐՈՒԽՈՆ. ՄԱՄՈՐԼ. Վրաց մամուլից՝ «Մախալիս-գաղէթի». «Կաւկասկոյէ Սլով» լրագրի կարծիքը «Համբավարների» մասին: ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ, ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ Անուանացուցակ ապաստարանների փախստական երեխաների:

Լ. ՔՈՒՆՍ ԶԵՆՔ

Չէզորդ պետութիւնները փորձեր արին թշուառ թիւրքահայերի կեանքը փրկելու, գիւմուշներ անելով օսմանեան խելագար կառավարութեան և չափաւորութեան ու օրինաւորութեան յորդորներ կարգադրելու, Բայց այս յորդորները, ասում են, միայն գրգռում էին Պարսկում դաստիարակուած երիտասարդ թիւրքերին: Սրանք պահանջում էին չոր խանգարել իրանց, իրանց իրաւունքն էին համարում վայելիլ գաղանութիւնների ամենածայրայեղ քաղցրութիւնը, այո, որ խնայում է եղել այն իսկ չեղքեցներին ու լէնկթեմուրներին: Եւ բողոքներն ու խորհուրդները մնացին անյուսկի: Բերլինի խաղաղությանը այնպիսի չափերի հասցրին հայութեան կործանումը, որ մենք մի րոպէ կարծեցինք թէ փրկութիւն այլ ևս չէ մնացել մեզ համար, թէ իրաւունքը տրուած է միայն գաղանութեան և մարդկայնութիւնը վերանում է աշխարհից...

Մենակ էինք մեր անօրինակ սոսկումների մէջ, եւ կարծեցինք մի րոպէ թէ այդ մենակութիւնն էլ կը գայ մեզ վերջնականապէս անհետացնելու բոլոր աշխարհի սառն անտարբերութեան մէջ...

Բայց, բարեբախտաբար, սխալուած էինք մենք, բարեբախտաբար չարաչար կերպով: Եւ այսօր արդէն շատ միջոցներ ունենք համոզուելու, որ մարդկայնութիւնը կայ երկրագնդի վրայ և մենք միայն դարձուելի կերպով հաբուածուած ենք, բայց լքուած չենք:

Մարդկայնութիւն... Փառնքան, տիեզերական ստեղծագործող մի ոյժ է նա, որ փր նուիրական դէմքն է

բարձրացնում ազգերի և երկիրների կործանման և զրգրախառութեան այս դժնդակ օրերին: Իր մխիթարանքն է նա ուղարկում հայերին գեղեցիկ հեռուներից: Հայաստանական կազմակերպութիւններ ևն հիմնուել և հիմնուած են Հիւսիսային Ամերիկայում, Շուէրցարիայում, Անգլիայում, մեծամեծ գոււմարներ են հաւաքուած գերման-թաթաւական գաղանութիւններից ազատուած հայերին պահպանելու և պատսպարելու համար: Յուզիչ են այդ հայասէր հիմնարկութիւնների գործունէութեան մանրամասնութիւնները: Տեսնում ենք զիրքի, կարսկութեան տէր, հասարակական և մտաւոր աշխարհի մէջ հաշակ վայելող անձանց, որոնք եռանդով և աւճաւորացութեամբ աշխատում են արեւելքում երկոստանի զայլերից յօշոտուող մի փոքրիկ ժողովրդի համար: Յիշեցնելու կարիք չըկայ թէ որքան խոշոր է և Ռուսաստանի մատակարարած օգնութիւնը:

Համակուկներ, ուրեմն, ամենքս, մեծ թէ փոքր, այն ճշմարտութեամբ որ մենք այլ ևս լքուած չենք, որ մարդկայնական զգացմունքը աշխարհի բոլոր կողմերում մեզ հետ է, մեր բարեկամն ու պահպանն է, ձեռք է մեկնում մեզ, եղբայրական ձեռք: Այս դիտակցութիւնը մեզ հզոր շափերով հաւատ կը ներշնչէ, աւելի ջգուտ կը դարձնէ մեր խննագործունէութեան թափը:

Միջոցների պակասութիւնը, չէ, որ այսուհետեւ պիտի հալածէ մեր թշուառ ու զրկուած եղբայրներին նրանց դաժան պանդխտութեան մէջ: Մենք միայն աշխատել իմանանք, մենք ստեղծագործութիւնների շարունակութիւն ցոյց տանք, մնացածը կը լինի: Հայասէր կազմակերպութիւնները կանչում են մեզ հետեւից. — Առաջէք, ինչ է հարկաւոր, և մենք կը տանք ձեզ:

Աշխարհի երեսին հեշտը եղել է միշտ քանդումը, աւերումը: Գերման-թաթաւ եղբայրութեան համար դժուար չէ եղել մի օրում, երկու օրում տասնեակ հազարներով կանայք ու երեխաներ կոտորելու: Այս հեշտութիւնը, այս արիւնոտ խնջոյքները միշտ անիծուած են եղել և կը մնան մարդկութեան պատմութեան մէջ: Դժուարը, դժնդակը վերաշինութեան, վերակենդանացման գործն է որի վրայ աշխատել պէտք է ամբողջ սերունդներով...

Այդ գործն է մեր առջին Մեր առջին ողորմելի փրշաւները են մնացել, մեծ կործանումը միայն մի քանի բեկորներ է թողել, Բայց մարդկութեան ամենազին տեսարանը հէնց այն է, երբ այսպիսի փշրանքներից ու փլատակներից նորից մի ապրող, զգացող ու հաւատացող ժողովրդի շէնքն է կառուցուում:

Համիաները, Թալաթները, Էնվերները, նոյն իսկ Վիլհելմները — հաւատանք — աւելի շատ պատիւ չը պիտի ունենան պատմութեան մէջ քան Զարմագանները, Հանկթեմուրները, Ատտիլաները: Մարդկութեան պաշտամունքը դարձեալ շինարարութիւնը, միտքից յարութիւն առ-

նկը, աւերակի վրայ յաղթականօրէն ու վստահօրէն ապրելը պիտի մնայ:

Գնանք այս պաշտամունքի ճանապարհով... Մենք լքուած չենք...

Ն Ո Ւ Է Ր Ն Ե Ր

«ՀԱՄԲԱՐԱՔԵՐ»-Ի ՏԱՐԱԾՄԱՆ ԾԱՄԱՐ

Նորից ստացուեցին նուէրներ. — Գասպար Տէր-Մարգարեանից մի օրինակ Շիրուկանից գիւղի իւր հիմնած զարդերու Ինժեներ Գ. Զ. Նարայեանից 3 օրինակ ուղարկելու ըստ բարեհայեցողութեան խմբագրութեան:

Ներքին տեսութիւն

ՀԱՄԱՐՈՑ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂԹԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՄԳՄԱՆ ԱՐԴԻ
ԿԱՅՈՒԹԱՆ Կ. Հ. Բ. Ը-ԹԵԱՆ ԵՒ ՆԲԱՆ ԿԻՅ ՀԱՅԿ. ԿԵՆՏ.
(ԿՈՄԻՏԷԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵԼՈՒԹԱՆ*)

III.

Երբ յայտարարուեալ է համերոպական պատերազմը և ըստ-մաթիւ ընտանիքներ զօրաժողովի պատճառով զրկուելով աշխատաւոր ձեռքերից, ընկնում են նիւթական նեղ կացութեան մէջ, Կ. Հ. Բ. Ը-թիւնը իրեն հասարակական հիմնարկութիւն, իր բարոյական պարտքն է համարում ըստ իր կարողութեան օգնութեան հասնել նոցա:

Ընկերութեան խորհուրդը 1914 թ. Օգոստոսի 8-ին ղեկում է կոմ. փոխարքային և թոշյաւութիւն ինքնուր, հաւաքել կամաւոր նուէրներ յօգուտ պահեստի զինուորների ընտանիքների և վիրաւորների Օգոստոսի 11-ին ստացուեալ է թոշյաւութիւնը, և խորհուրդը շրջաբերականով ղեկում է իր ճիւղերին գործելու նոյն ուղղութեամբ: Ը-թիւնը Թիֆլիսում իր շինութեան մէջ, բացում է վիրաւոր զինուորների համար մի հիւանդանոց 100 մահճակալով: Որպէսզի պատերազմից ֆուստամանների օգնութեան գործը զրուի աւելի լայն հիմքերի վերայ և հայ ժողովուրդը հանգէս գայ օգոգովին, Կ. Հ. Բ. Ը-ն կ. նախաձեռնութեամբ 1914 թ. Սեպտեմբերի 14-ին ընկերութեան զանգիւծում կայանում է համա-գումար, բնկ. ճիւղերի և հայ կրթական-կուլտուրական հիմնարկ-կութիւնների ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ: Այս համա-գումարը բնորում է Հայկական կենտրոնական կոմիտէ 24 ան-գամից, 12-ը ընտրում են Թիֆլիսում, 12-ը Բաղուսում:

Հայ. կենտր. կոմիտէն Ամենայն Հայոց Վեհապառ Կաթու-ղիկոսը առած է իր հովանաւորութեան ներքոյ, հետեւեալ հետա-գրքով.

«Միանգամայն միեմարական է, որ հայ կուլտուրական-Բարեկործան ընկերութիւնների ներկայացուցիչների համա-գումարը որոշում է կայացրել միացնել հայ ժողովրդի գործու-նէութիւնը վիրաւոր և պահեստի զինուորների ընտանիքներին եղբայրական օգնութիւն մատակարարելու գործում: Այդ մար-զասիրական գործը ընդունելով իմ հովանու ներքոյ, օրհնում եմ համագումարի բոլոր անդամներին: Այդ առթիւ կուղարկուի շրջա-բերական-կոնգրակ թիւական առաջնորդներին և հայ Աստուածա-յանց հաստատութիւններին:

Վեհորդ Ե. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Կոմիտէի անդամներ ընտրում են՝

1. Մեսրոպ Ապիսկոպոս պատուաւոր նախագահ, 2. Սամսոն Եարութիւնեանց նախագահ, 3. Գ. Կ. Ալիսանեան (իրաւաբ. նախ. կառ. առև. բակ.), 4. Գ. Ա. Մէլիք. Ազարեանց (գործարանատէր),

*) Տես «Համբարաքեր» № 2, 3.

5. Գ. Ա. Սաւրսեան (քաղաքապետ), 6. Գ. Ս. Սուրուց (տես. ներս. զարդեր), 7. Իշխանուհի Մ. Թումանեան, 8. Գ. Բ. Աղա-սարեան (բժիշկ), 9. Տիկ. Ն. Գամբարեան, 10. Տիկ. Ս. Օգանիզ-եան, 11. Տիկ. Հ. Աստամեան, 12. Գ. Ա. Թումանեան (կառ. առև. բակ.), 13. Գ. Մ. Բալանթարեան (տեսարական), 14. Գ. Ս. Յարութիւնեան (ուսուցիչ), 15. Գ. Կ. Սալաթեանց (տեսար-ական), 16. Գ. Ս. Սարգսեանց, 17. Գ. Մ. Օգանիզեան (լրագր-րող), 18. Գ. Ա. Պօղոսեան (տեսարական), 19. Գ. Միսաեան (բժիշկ), 20. Գ. Ս. Արովեան (տեսուչ Գայան. դպ.), 21. Տիկ. Դ. Թաղևոսեան, 22. պ. Մ. Անանեան, 23. Գ. Օ. Տէր-Միրաքեան (տես. Յակ. դպ.), 24. Գ. Յ. Շահնազարեան (հաշուապ.), Հ. Կենտր. Կոմիտէն ի թիւս միւս ազգութիւնների հասարակական հիմնարկութիւնների՝ ճանաչում է 1915 թ. Օգոս. 30-ի օրէնքով և ունի ներկայացուցիչը ներքին գործերի նախարարութեան ա-սանձին խորհրդակցութեան մէջ, յանձին Պետական Դումայի ան-գամ Պր. Աճէմեանի:

Թէպէտ Հ. Կենտ. կոմիտէն և Կ. Հ. Բ. Ը-թիւնը իրենց գոր-ծունէութեան առաջին շրջանում ծրուգում են կազմակերպել վի-րաւոր և պահեստի զինուորների ընտանիքների օգնութեան գործը, բայց երբ սկսում է առաւ-առակական պատերազմը և առաջ է դալիս թշուառ զաղթականութիւնը, իրենց ամբողջ ոյժը նուե-րում են փախտականների օգնութեան շէնք փախտականների երևան գալու առաջին օրից, Բէօֆրիս Բէօյի նահանջից յետոյ, Հ. Կ. կոմիտէն և Կ. Հ. Բ. Ը-ն առաջինն են լինում, որ դի-մում են վերջինիս ճիւղերի աջակցութեանը, ուղարկում են լիա-զօրներ շրջելու փախտականների վայրերը օգնութիւն հասցնե-լու, բարւոքելու նրանց սնտեսական վիճակը և որոշելու կարիքի չափը: Հ. Կ. կոմիտէի և Կ. Հ. Բ. Ը-թիւնը գործունէութիւնն իսկոյն երևում է համարեա բոլոր վայրերում. ուր առանձին են օգնութիւն հասցնում, գործը կազմակերպում, ստեղծելով մարմիններ: Լիա-զօրներից պ. պ. Ս. Եարութիւնեանը, Զամոյեանը, Աղանուրեանը և Դեմիրչեանը ուղարկում են Արգամանի, Արգամաշի և Օլթուայ շրջանները: Տօղրիս գրողը իրեն լիազօր ուղարկուել է Դարսի. Սարիզամիշի, Բասէնի, Զուլֆայի, Մակուայ, Մանազկերտի, Իզ-գիրի, Նոր-Բայազետի և Նախիջևանի շրջանները:

Գ. Բէզգաղեանը Ալաշկերտի շրջանը, պ. Մերենաջեանը Իզ-գիրի, պ. Ս. Արովեանը—Վանի, պ. Սամոյեանը—Բորչալուի, Հ. Ռ. Ընկ. ճիւղի նախագահ Մեսրոպ Ք. Մելեանը և պ. Ա. Վերմի-շեանը Շուշիի և Արգունի շրջանը, պ. պ. Իրաւարաններ Ա. Մամիկոնեան և Կարճիկեան—Արգունի, Արգանի շրջանը, ու-սումնասիրելու անգական ջարդերի ծագման հանգամանքները:

Կոմիտէի և Ը-թիւնը նախագահ պ. Ս. Եարութիւնեանը, թէ իրր անգամ լիազօր կոմ. պիտաւոր կոմիտէի և թէ քաղաքների միութեան, շրջել է Դարսի Աղէքսանդրապոլի, Ախալքալաքի, Բաթումի և Դաղախի շրջանը:

Պատուաւոր նախագահ Մեսրոպ եպ.-ը պնացել է Բորչալուի գաւառը Կարսից փոխադրող փախտականների գործը կանոնաւոր-ելու համար:

Դարսի ճիւղի անգամ պ. պ. Զամբաղեանը Լիպ. Ալլանդե-ղեանը և Գիւլնազարեանը ուղարկուել են Սարիզամիշի շրջանը պարզելու զաղթականութեան թիւը և կարիքը:

Եւ որովհետեւ զաղթականների փախուստը, սնունդի պակա-սութիւնը, բնակարանների անյարմարութիւնը, ցուրտը և այլն, պատճառ են դառնում համաճարակի և տարափոխիկ հիւանդու-թեանց, օրինակ՝ Դարսի, Աղէքսանդրապոլի Նախիջևանի և այլ շրջաններում բժաւոր և աղիքի տիֆը տանում էր գիւղերում օրա-կան 3—5 զոհ, իսկ էջմիաձնի, Իզգիրի և Երևանի շրջաններում օրական 30—300, ուստի կոմ. և Բ. Ը-ր մինչև բժշկա-սանիտ. գործը քաղաքների միութեան անդնելը (1915 թ. հոկտ. ամիսը) ինչն է զբաղում թէ այդ գործով և թէ պահում անդաւառ կայարաններ: Կոմիտէի նախաձեռնութեամբ բացուել են փախտականների հա-մար հիւանդանոցներ Աղէքսանդրապոլում, Կարսում, Կաղզուա-

նում, Ախալքալաքում, Նախիջևանում, Ալաշկերտի Ղարաբաղի շրջանում, Վանում, Մանազկերտում, Մազրայում և Պատնոսում: Ազեր-տանդրապոլի հիւանդանոցի համար ուղարկել է թծ, Յակոբ Մե-լիք-Վարդանեանին, Կարսի թծ. Աթանգիրկեանին 2 ֆելդշերով: Նախիջևանի թծ. Գեորգեանին, որին փոխարինում է թծ. Յովհաննիսեանը, Ալաշկերտի Ղարաբաղի շրջանի Մանգինեանին 2 ֆելդշերով և 2 սանիտարով: Թծիչ Մանգինեանը և խումբը տեղիում հիւանդանոցում են և նոցա փոխարին ուղարկում է զառա-բիազ թծիչ Սաֆարեանին 2 ֆելդշերով, Բորչալուի շրջանն է ուղարկում թծ. Փլյուսեանին 2 ֆելդշերով: Երբ ուսաց բանակը գրաւում է Մանազկերտը և հայ կամուրների հետ միասին Վանը և տեղեկութիւն է տալով, որ այդ կողմեր մեծ կարիք կայ բժշկական օգնութեան, տեղից գո՛ւ են գնում ամեն մի գիւղում օրական 5—10 հոգի, կոմիտէն իսկոյն կարգադրում է թծ. Սաֆարեանին անցնել Մանազկերտ, ապա ուղարկում է թծ. Յովհաննիսեանին 3 ֆելդշերի և մէկ գիւղական քրոջ հետ, իսկ Վան լիազօր պ. Ա. Արովեանին, թծիչ Լ. Օհանջանեանին, թծ. Քոչա-րեանին 3 ֆելդշերի և 1 սանիտարի հետ: Վանի և Մանազկերտի աղետալի նահանջի ժամանակ, այդ վայրերի բժշկական խմբերին միանում է Իզդիրում կոմիտէի ուղարկած նոր խումբը այն է՝ թծիչուհի օր. Քոչանեան, 3 ֆելդշեր 2 գիւղական քոյր և 2 սանի-տար: Սորա բոլորը գործում են Էջմիածնի և Իզդիրի շրջանում, թծ. Լ. Օհանջանեանի ղեկավարութեամբ: Այդ անձնուէր գործու-նէութեան ժամանակ շատերը հիւանդանոցում են բժաւոր արիփով և մալարիայով: Կոմիտէն բժշկական խումբ է ուղարկում Սալմաստ թծ. Յովհաննիսեան, 3 ֆելդշեր, 1 գիւղական քոյր և 2 սանիտար: Պէտք է ընդգծել, որ թծիչները և ֆելդշերները շատերը չըմում էին գիւղերը բժշկական օգնութիւն հասցնելու: Կոմիտէն ունեցել է նմանապէս անդառու կայարաններ՝ Արդահանի, Արդանուշի գծի վերայ, Մանազկերտում, Մասրայում, Պատնոսում, Իզդիրում և Մարզաբայում, որտեղ աւելում էր տաճնեակ հաղորաւոր փա-խտականներին հաց, թէյ և շատ անդամ տաք կերակուր:

Առանձին ուշք է դարձրել փախտականներին զայլք ցրու-տելից սակաւ ինչ պաշտպանելու, ուստի պատրաստել է տուել 40 փազոն անկողին, հագուստ, փառարաններ, տրեխներ և ուղար-կել՝ Կարս, Սարիղամիշ, Աղէքսանդրապոլ, Էջմիածին, Իզդիր, Մանազկերտ, Վան, Երևան, Նախիջևան. Նոր, Բայազետ, Ալեքս-փա, Ներքին-Ախտա, Դիլիջան, Ղարաբաղի շրջան, Բորչալուի շրջան, Մակու, Քարուանսարայ, Գոնաթի շրջանը և Պարսկաստան: Ու-ղարկել է նմանապէս ալիւր, շաքար, թէյ, տապոն, բուրդ, ճութե-ղէն և փոխադրել է զրամ, տեղում՝ պատրաստելու և բաժանելու փախտականներին իր ներկայացուցիչների և ճիւղերի միջոցով:

(Կր շարունակութիւն)

Ա. Շարաֆեանց

ՆՐԱՆԻՆԻ ՄԵՆԻՆ

1

Նրանք՝ արեւմտեան հայերը, մենք՝ արևելեան հայերս կամ, ինչպէս որ Մատն է որոշ տեսակէտով սահմանահատում, հիւսի-տային և հարաւային հայերս, միմեանց աւելի մօտեկից ծանօթա-նալով տեսնում ենք միմեանցից խիստ ուշադրաւ տարբերու-թիւններ, որոնց վրայ կուգէի մի խոսքիկ ակնարկ ձգել: Մեր սիրուն հայրենիքի մի հատուածը ճակատագրական ահաւոր հա-րուածից աւերակ դարձաւ, նրա տարապիւր դաւաճները բնակիչ հաւքերի պէս երես դարձրին դաժան պատմական ճակատագրից ու հեկհե հայրենիքի միւս հատուածին ապաւինուցին: Աղէտն ահուկ էր և յանկարծական, այս պատճառով ոչ միայն փախու-տականները, այլ և մենք շուարեցինք, զլուխներս կորցրինք այն տատնան, որ մեզանից շատերը մեզ զիմեզ քոյր ու եղբայրների մէջ միայն նպաստ խնդրող ծոյլ ու անցործ մարդիկ տեսան:

Այն, մենք չափազանց շատացելիք կարծիք յայտնելու այս ճա-կատագրից հալածութեան ժամին, նրանց հոգեբանութեամբ հե-տաքրքրուելու փափկանկատ պարտաւորութիւնը չ'զգալով, Տարի-ներ շանցան, այլ մի քանի ամիսներ, և մենք աւելի մօտեկալով մեր անբախդ քոյր-եղբայրներին՝ տեսանք, հենց որ նրանք ազա-տուեցին մահուան սպանալիքից, ձեռնհասներն անմիջապէս աշ-խատանքի գիւղերն ձրիակերութեան ծանր վիրաւորանքից ազա-տուելու համար: Պէտք է խոստովանուել, այն, նրանք մերժեցին Վանից Պարսկաստան տանող ճանապարհի հողային աշխատանք-ները, բայց միթէ յանցանք չէր մեղադրել այս թշուառներին, որ անմիջապէս չ'վերադարձան այն արհաւիրքի վայրը, կեանքներին նորէն մտանցի ենթարկելու պայմանով: Բայց երբ կողկատում աշխատանք առաջարկուեց, ոչ մի առողջ կին կամ այր մարդ չ'մերժեց, իւրաքանչիւր փախստական իր ոյժերին համապատաս-խան գործի եղաւ:

Հիմա անցնենք մեզ հետաքրքրող զուգակշիւն: Ամենից ա-ռաջ մենք գործելու առիթ ներկայացրինք տարագիր կրթական գործիչներին, պաղթական բազմաթիւ երեխաների համար բա-ցում առանձին դպրոցական բաժանմունքներում: Մեր կազմա-կերպական ժողովներից մէկում մասնակից թիֆլիսեցի ուսուցիչ-ներից մէկը ցանկութիւն յայտնեց, որ մենք առիթից օգտուելով, ուղղութիւն տանք այս մեր նոր դորձակիցներին նաև նրանց խորհուրդներ, փորձնական դասեր տալով: Ժողովականներից մէ-կը գիտել տուեց այդ առաջարկութիւնն անողին, որ նա շատ է շտապում անձանքներին ուսուցանելու, դեռ պէտք է մենք ծա-նօթանանք, թէ ի՞նչ ուժերի հետ դորձ ունենք, դեռ պէտք է այդ դերի մէջ մտնելու փորձն անելուց առաջ տեսնենք, թէ արդեօք մենք էլ նրանցից սովորելու բաներ չ'ենք ունենալու: Մի բանում անկասկած, նրանք մեզանից շատ առաջ են, այն է՝ մայրենի լեզուի ուսուցման մէջ: Նրանց գրութիւնները գեո չ'կարդացած՝ հիւանում ենք զրեւի մի օրինակ գեղեցիկ ձեւ-րով և ապա զուսակեղ օճի սեղմ դարձածներով: Շատ փախ-տական երեխաներ ընդունուեցին նաև մեր ծխական ու միջնա-կարգ դպրոցներում, և մենք համոզուեցինք, թէ ինչպէս նրանք անմիջապէս յարմարում են նոր միջավայրին. ոչ միայն նոր բարբառը, այլ և ուսուց լեզուի գծուարութիւնները նրանց հա-մար չ'նշին բաներ են: Ներկայ կզանք պաղթականների գասերին և տեսանք, որ նրանց ուսուցիչները ներկայիս աւելի ծանր պայ-մաններում (կենտրոն յիսալ, նորմալից շատ աւելի և չըդառնած ա-շակերտների հետ անմիջապէս պարապում են և արդիւնք առաջացնում: Նորիս Յովհաննեան դպրոցում նրանց խմբից պ. Ա. Արծրունին ինքնաբերաբար ֆրանսերէնից մի փորձնական դաս տուեց սիրս-նակներին մեզանից ցուցմունքներ ստանալու համեստ դիտաւո-րութեամբ: Ներկայ էին նրանցից մի քանիսը, իսկ տողերիս գրույն իր Լ-եցի փորձնական դասերով պարապող աշակերտութիւնների մի խմբակի հետ: Քննադատութիւնը բոլորի մասնակցութեամբ շատ նպաստաւոր էր: Դրականութեան մէջ էլ արեւմտեան հայերն ա-ւելի կիրթ ճաշակ, ճոխ արտայայտութեան ձևերով աչքի են ըն-կել: Նրանց մէջ վիպագրութիւնը, պոէման չէ զարգացել, ըստ իմ համեստ կարծիքի, այն պատճառով, որ նրանք կտրուած են եղել բուն հայրենիքի կեանքից, նրա աւանդութիւններից, ժողո-վրդական անպիւր բանահիւսութիւնից: Իզմիրում ժողովրդական հեքիաթներով հետաքրքրութիւնս ծագրել էին տեսելով, որ նոր տեսուչը երեխաներին մատաւաններով պարապեցրել է: Այդ պագու-թը ոչ մի հերթաթ այլ ևս չ'գիտէ:

II.

Հիմա անցնենք զնրանց արհեստին: Մեր ամօթխած քոյրե-րին նպաստ խնդրելու ծանր գրութիւնից ազատելու նպատակով մի քանի մարդ վանեցի օրիորդներին ձեռագործի նիւթ տուինք. շատ բան չէ՝ կարի սպիտակ թել, շարժեցին նրանց շնորհալի մատները և ահա ոչ թէ արհեստի այլ գեղարուեստի հրաշալի

գործ քայտուից մեր աչքի առջև, Հայկական ժանտախտը Եւրոպական շուկաներում յայտնի, dentelle armenienne — հայկաւոր բանուածքը, լոյս աշխարհ եկաւ Իրենք, բանողները, մեզ հազարդել էին, որ Վանում գերմանացիք մեծ քանակութեամբ պատրաստել էին աւալիս, որոնց ամերիկացիք աւելի զին էին աւալիս: Մեր ցուցահանդէսի ախարհային յաճախորդ տիկիները, որոնք եւրոպայում աւալել էին այս բանուածքները, ասում էին, որ այնտեղ դրանք շատ թանկ են գնահատուում: Ինչպէս երևում է, այս էլ գերմանացիների շահագործութեան հարուստ աղբիւր էր եղել: Մեր ցուցադրուած նիւթերը Թիֆլիսում հիացմունքի առարկայ դարձան և համարեա բոլորը ծախուած էին ցուցահանդէսից առաջ:

Մի էլ աւալել վանեցի ոսկերիչների ձեռակերտները, որոնք նորը ճաշակի, լուրջ աշխատանքի, գործը սիրող համերաւար պեղարուեստագէտի սրբանշնի արդիւնքներ են: Այս արհեստագործները արծաթի վրայ այնպէս ազատ են շարժում իրենց փորագրութեան գրիչը, ինչպէս հմուտ նկարիչը՝ վրձինը: Անհատաւոր աշխատութեամբ փորագրում են պատկերներ: Այդ վարպետներն աշխատի նուրբ, մանուածապատ գորգարանքներ են պատրաստում, որ ամեն ցուցահանդէսում կարող են մրցակցութեան ներկայանալ: Կովկասում ամենից շատ հռչակուած են Ախալցխայի ոսկերիչները, մօտ մի դար առաջ կարնից գաղթածները: Տրապիզոնում աւալել եմ կանոնց և աշակերտուհիների մեքենայի արագութեամբ գուլպայ գործելը, գիւպացի այլ մարդկանց գիւղից թեղ մանկով քաղաք գալը: Պոլսի հայ ճարտարապետների արտադրութիւնները հրաշալիքներ են:

Առևտրի մէջ էլ Թիւրքիայի հայերը հրաշքներ են գործել: Իզմիրում կազմակերպել են թուղի և այլ բերքերի հսկայական գործեր, Պոլսում և Իզմիրում նաև յոյների նախանձն են զրգռել: Ժողովրդային բոլոր քաղաքներում մեծ առևտրական տներ են հիմնել: Սրբ համիդիան ստեղծել տաճարային խառնութիւնների պատճառով հայոց առևտրական յարաբերութիւնները մինչև անգամ երկրի ներսում ընդհատուեցին, կառավարութիւնը աշխատեց թրքական առևտրին և արդիւնաբերութեանը զարկ տալ: Այս ժողովուրդը այդպիսի նպատաւար հանգամանքներում որոշ գործունէութիւն ցուց տուեց, բայց երբ սահմանադրութեան շնորհիւ հայերի ձեռքերն ազատուեցին, նրանք աշխատի արագ ընթացքով վերականգնեցին իրենց կաշկանդուած, քայքայուած տնտեսութիւնը, որ ոչ միայն թուրքերի, այլ և գերմանացիների նախանձր շարժեցին: Հիւսիսային հայերս վերջին դարի անհամեմատ աւելի նպաստաւոր հանգամանքներում նմանորինակ յառաջդիմութիւն չենք ունեցել: Ինչ հսկայական թուրք կուսենար նրանց մշակույթը, եթէ ազատ եղած լինէին:

Այս ամեն ուշադրաւ երեւոյթները բերում են մեզ այն եզրակացութեան, որ այս ժողովուրդն օժտուած է եւրոպացու խիստ ակնբաղի մանասանից պեղարուեստական ձիրքերով: Այդ ժողովրդի շեռնկիւսական անընկճելի առկուելութիւնն է եղել նրա գոյութեան պահպանման գլխաւոր հիմքը և միանգամայն նրա անբաղկան անտեսանելի մէկը, զրաջի ժողովուրդների նախանձր անտեսանելի հոգի վրայ շարժելով:

Հիւսիսային և հարաւային հայերի ժողովրդական ձիրքերը համեմատելով, տեսնում ենք նման զօնը, սակայն այն, ինչ որ մեզանում թոռացիկ է, նրանց մէջ աւելի խորունկ է ու բեղմնաւոր: Երևում է, որ հետմը հիւսիսային հայերի մաքառումը, կովկասեան լեռնաքնակների, ասիական ցեղերի շրջանում, նրանց կուլտուրական ընթացքին աւելի խոչընդոտ է դարձել՝ քան հարաւային հայերի աւելի քաղաքակիրթ միջավայրը:

Յ. Տէր-Միրաքիան

ԲԱՐԵՂՈՐԴԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

I

Մեր հասարակութեան մեծամասնութիւնը շատ սխալ գաղափար ունի բարեգործութեան մասին:

Ամենատարածուած կարծիք է, որ բարեգործը նա է, ով չքաւորին փող է տալիս: Իսկ մի բժիշկ, որ ձրի բժշկում է այդպիսի հիւանդներին, մի փաստաբան, որ ձրի պաշտպանում է նրան. մի անհատ, որ գործ է ձարում և աշխատանքի ճանապարհ է ցոյց տալիս, միթէ դրանք էլ բարեգործներ չեն:

Շատերը իրանց գիւղի չքաւորներին ուղարկելով Բարեգործական ընկերութիւնը նպատակելու, բայց գոհացում չառնալով այնտեղից, սկսում են յարձակուել ընկերութեան վրայ:

Ինչ է անում ձեռ ընկերութիւնը, ասում են նորա, ինչի համար է փողեր հաւաքում, որ մերժում է ազգայնականները: Որքան էլ աշխատում ես քաղաքում, թէ ընկերութիւնը նախ նախաւորութիւն չունի ամենքին ունելու, իսկ փող բողբոջին չը պէտք է բաժանի, որովհետեւ այդ նպատակայարմար չէ և նոյն իսկ ֆաստիկար, սակայն՝ քիչերն են համոզուած, շատերն էլ յայտնում են, որ իրենք փող են տալիս բարեգործականին, արդէս զի ազգայնական իրենց գուրը չը ձեռն և իրենց անհանգստութիւն չը պատճառեն:

Հէնց այս է մեր գծրախառնութիւնը, որ կարծես թէ միայն որոշ մարդիկ պէտք է զրազուեն բարեգործութեամբ. իսկ մնացեալները կարող են ազատ, անհոգ պատել իրենց համար: Ոչ, բարեգործութիւնը պէտք է լինի ոչ թէ կամաւոր, կամ մի ժամանց որոշ մարդկանց համար, այլ պարտադիր ամենքի համար: Եւ մենք պէտք է ձգտենք զարթեցնել մեր հասարակութեան բոլոր խաւերի մէջ այդ գիտակցութիւնը:

Եթէ իւրաքանչիւր հայ մի քիչ մտածի իր ազգի ցաւերի մասին, մի փորը էլ, շատ փորը գոհարեւութիւն անի, մեր ազգային բոլոր հիմնարկութիւնները կը ծաղկեն, և մեր ժողովուրդը կը բարգաւաճի:

Եւ անց եմ կացրել Շուէյցարիայում 3 տարեկանից եւ նրա գլխաւոր քաղաքներում և ամենախուլ գիւղերում, բայց ոչ մի տեղ և երբէք ես չեմ աւալել որեւէ մէկին ցնցատիւրով և կամ ձեռ կարկանդակ մուրալու համար:

Դիւրիւ քաղաքի փողոցներից մէկում մի օր տեսայ փոքրիկ ձեռնակաւոր մէկ նստած մի ոտից անդամաւոր մարդ, որը լրագիր էր կարդում: Երբ ես անցայ նրա մօտով ըստ մեր սովորութեան ուղեցի ողորմութիւն տալ և ձեռքս տարայ գրպանս:

Մարդը նկատելով այդ շարժումը, խոյն զցեց լրագիրը և քաղաքավարութեամբ հարցրեց, լուրջ էր ուզում, տիկին: Այդ վայրկեանին միտքս ես նկատեցի, որ նրա ձեռներին ամբողջաւոր էր փոքր տախտակ, որի վրայ դարստած էին տուփերով լուցիկներ ու ծխախոտ՝ ծախելու համար: Եւ շփոթուեցի, բայց հասկանալով, որ մեծ վիրաւորանք կը հասցնեմ նրա արժանապատուութեանը, եթէ ողորմութիւն առաջարկեմ նրան, շտապով ասայ նրանից մի տուփ լուցիկ և հեռացաւ խորապէս ազդուած:

Ինչու, շատ արտասովոր բան էր այդ ինձ համար: Մի անգամաւոր, որը մեղմունում անպայման բնու կը գտնուէր իր ընտանիքի համար, այնտեղ իր ձեռքի աշխատանքով էր ապրում:

Այդ զեպրըզրեց ինձ հետաքրքրուել իմանալու՝ արդեօք Շուէյցարիայում չկան աղքատներ, և ինչպէս են նրանք ապրում:

Շնորհիւ մի քանի ծանօթների, ես շուտ իմացայ, որ թէ Շուէյցարիայում շատ խեղճեր կան, բայց ժողովուրդ ունի այնքան շատ և քաղմասնակ բարեգործական հիմնարկութիւններ, որ նրանց չքաւորների բոլոր կարիքները հոգացում են և անկարելի բան է, որ այդ երկրում մէկը քաղցից մեռնի և կամ հիւանդութեան ժամանակ առանց բժշկութեան մնայ և կամ նոյն իսկ կիսամերկ պտտի փողոցներում: Իսկ երբ Շուէյցարիայի էլին ինձ հարցաւորեմ անում մեր մասին, ես ամաչում էի պատմել, որ

մեզանում շատ խեղճներ կան, որոնք շարաքներով տաք կերակուրի երես չեն տեսնում, շատերը մերկութիւնից չեն կարողանում փողոց դուրս գալ, իսկ բժշկուելուն արժանանում են շատ քշերը:

Որպէսզի մի կերպ արգարացնէի մեզ, ես ասում էի, որ մեծ գումարներ է հարկաւոր բոլորին օգնութեան հասնելու, իսկ մենք զուրկ ենք այդքան միջոցներից:

«Ի՞նչ միջոցներ են հարկաւոր, առարկում էին նրանք, ամեն մի բարեգործական հիմնարկութիւն ինքը իրան կը պահէ, հարկաւոր են միայն բարի ցանկութիւն, մանաւանդ գիտակցութիւն և պարտաճանաչութիւն:

Ապա տեսէք մեր հիմնարկութիւնները: Մէթէ Կովկասը աւելի աղքատ է, քան մեր Շուշեցարիան, որ չի կարողանում պահել իր մոզովուրդին:

Եւ ես զնացի, տեսայ և հիացայ, թէ ի՞նչպէս այդ փոքրիկ և համեմատաբար աղքատ մոզովուրդը՝ շնորհիւ իր աշխատասիրութեան՝ կարողանում է ապրել առանց նեղութեան և ծաղկեցնել իր բոլոր հիմնարկութիւնները:

Եւ թէ և միայն հարեանցի կարողացայ այցելել 34 հաստատութիւն Լոզանում և իւր շրջակայքում և մի երկու տասնեակ էլ այլ քաղաքներում, ամենուրեք ես պատահեցի նոյն սկզբունքին՝ այն է՝ բաշխատիւր և ստացիր: Չնային բացառութեամբ ոչ մի բան ձրի չի տրուում: Որքանոցներում, ծերունիների ապաստարաններում և հիւանդանոցներում ապրելու համար վճարում են. և եթէ ինքը խնամուողը չի կարողանում դրամով և կամ իր աշխատանքով հատուցանել, փոխարէնը համայնքն է տալիս:

Ակերում ինձ համար շատ տարօրինակ էր թւում, եւ մտածում էի, թէ էլ ի՞նչ բարեգործական հիմնարկութիւններ են, եթէ վճար են առնում. բայց երբ ծանօթացայ կազմակերպութեան, համոզուեցի, որ այդ է միակ և խելացի միջոցը բարեգործութիւն անելու: Վճարում են շատ չնչին գումար, որպէս զի սկզբունքը չը խախտուի, բայց փոխարէն ստանում են լաւ բնակարան, սը ննդարար կերակուր, օրինակելի խնամք հիւանդութեան ժամանակ, չեն մոռացում նաեւ հոգեւոր և մտաւոր պահանջները:

Այնտեղ ոչ թէ ոգործութիւն են տալիս, այլ ձեռք են մեկնում, որպէսզի վայր չընկնի մարդը: Եւ շատ յաճախ նպաստ ըստացողը՝ շնորհիւ այդ տեսակ վերաբերմունքի, ռաբի է կանգնում և վերադարձնում է հասարակութեանը իւր վրայ ծախսած դրամը: Այնտեղ աղքատին վերաբերում են յարգանքով և օգնելիս չեն վիրաւորում նրա մարդկային արժանապատուութիւնը, այդ պատճառով նա էլ չի կորցնում իր մարդկային կերպարանքը և դառնում է հասարակութեան օգտակար անդամ:

Մեզանում, դժբաղդաբար, հակառակ ենք տեսնում: Մենք պահանջում ենք, որ մեզ դիմողը լինի անպատճառ ցնցոտիների մէջ, խնդրի մեզ ստորացուցիչ ձևերով և ցմահ շնորհապարտ լինի մեր արած բարութեան համար: Դժնի քանի անգամ ես լսել եմ վրդովում խօսքեր. «Եւ ի՞նչ աղքատ է, տեսէք ի՞նչպէս է հագնուած», կամ թէ «այդ մարդը երևի բոլորովին կարիք չունի, թէ չէ մեզ կարող էր այնպէս համարձակ խօսիլ»: Իսկ քանիցս մերժուել են խնդիրներ լոկ այն հիմամբ, որ տանը գիտելիս դառել են մահաւակ, մէկ երկու կտորած աթոռ, մի պահարան և կամ այլ կանկարասիք:

Հէնց այս է պատճառը, որ յաճախ խաբել են մեզ: Հազիւ են ցնցոտիներ խղճարեցնելու համար, իրանց սենեակի փոխարէն ցոյց են տուել մի նկուզ կամ դազարիկ խոհանոց, հաւաքել են հարեանների երեսանքներ և իրենց ներկայացրել: Շատ անգամ էլ ազգանունները փոխելով, շալով երեսները ծածկելով երկրորդ անգամ են փորձել նպաստ ստանալու: Ել մի մէկը թուեմ... Կարծեմ այսքան էլ բաւական է ցոյց տալու, թէ որքան սխալ է մեր տեսակէտը և ի՞նչ փաստակար հետեւեցներ կարող է ունենալ մեր մոզովուրդի համար, եթէ այնպէս շարունակուի:

Օրինակ տուններ, ուրիմ, եւրոպական հիմնարկութիւններից և աշխատանք էլ աւելի լաւ տանել մեր գործերը:

(Կը շարունակուի)

Իշխ. Մ. Թումանյան

ԹԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ԴԵՄ ԿՌՈՒԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑԵՐԻՑ ՄԷԿԸ

Համաշխարհային պատերազմի աղէտներից մէկն էլ թանկութիւնն է, որ քանի գնում աւելի ու աւելի մեծ չափերի է հասնում, Թանկութեան գէժ կոտուելու մասին շատ դուռնաց ու շատ խօսուեց, Հիմնուեցին սպառողական խանութներ, որպէսզի հասարակութեան մատչելի գներով ապրանքներ տրուին:

Սակայն փորձը ցոյց է տալիս, որ ներկայ պայմաններում շատ չնչին կարող է լինել այդպիսի հիմքերի վրայ դրուած խանութների կատարած գերը հոկայական քայլերով առաջացող թանկութեան գէժ:

Հետզհետէ անոց թանկութեան պատճառներից մէկն էլ համարում են առևտրականների կողմից արհեստական կերպով մրթերքների թանկացումը: Մասամբ ճիշդ է այդ, բայց առևտրական աւելիս, պէտք է զանազանել մանր առևտրականներին խոշոր առևտրականներից, մանաւանդ գործարանատերերից, որոնք արտադրում են նիւթեր և պահեստների տէրերից, որոնք թանկացման գլխաւոր դերն են կատարում:

Թէ և մրթերքներն արհեստականորէն թանկացնում են մանր առևտրականներն էլ, բայց այդ բանին տեղիք են տալիս մեծ առևտրականները. ահա թէ ինչպէս:

Ընդունենք թէ իւրի արժէքը սակագնով նշանակուած է ֆունտը 60 կոպ. փոքր առևտրականը գնում է մեծից իւր առնելու, վերջինս տալիս է նրան համաձայն սակագնի՝ առանց զեղչի, քանի որ պահանջը մեծ է, իսկ մրթերքները՝ քիչ:

Փոքր առևտրականը ստիպուած ծախում է իւրը, ոչ թէ ըստ սակագնի 60 կոպէկով. ինչպէս գնել է, այլ 70 կամ 75 կոպէկով, քանի որ խանութի վարձի ու առևտրի իրաւունքի համար պետական տուրք է տալիս, վերջապէս ինքն էլ ապրել է ուզում:

Ահա թէ որտեղից է առաջանում արհեստականորէն թանկացնելը:

Մեր կարծիքով թանկութեան գէժ կոտուելու միջոցներից մէկն էլ այն կըլինի, որ նախ քաղաքային վարչութիւններն ստիպեն մեծ առևտրականներին, որպէսզի փոքր առևտրականներին մրթերքներ մատակարարուեն այնպիսի գեղջով, որ վերջիններս հրեար ունենան սակագնով վաճառելու:

Այդ նպատակով քաղաքային վարչութիւնը պէտք է նշանակի 2 տեսակ սակագին՝ մէկը փթով, իսկ միւսը ֆունտով վաճառողների համար:

Այս միջոցը որոշ չափով գնողներին կազատի հարստահարութիւնից ու սակագնի նշանակելը կարգադրացնէ նրա նշանակութիւնն ու նպատակը:

Փարեմուզ

ՉԱՆԴԻՍԱՎՈՐ ՆԻՍՏ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՆԵՐԻ ՀԵՏ

Հ. Կենտ. Կոմիտէի նախաձեռնութեամբ ամսոյն 11-ին, երկուցամ Ժամը 9-ին, քնկերութեան զրադարանի դահլիճում, տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր նիստ, որին ներկայ էին Ամերկայից հայ փախստականներին օգնելու համար եկած աստուածաբանութեան գովաւոր պատուար Մակ Կալում, միստէր Հիլլի և Քիֆիսի տմերկեան հիւպատոս միստէր Սմիտը, գեր. Մեսրոպ Եպիսկոպոս, պետական Դումայի անդամ պ. Պապաշանեան, պ. պ. Լէօ Յ. Սպենդեկեան, Ս. Կանանեանց, հայկական կոմիտէի, Կովկ. Բար. Ընկ. անդամները, նպաստամատուց ընկ. ներկայացուցիչները և միւս հայկական հաստատութիւնների վարչական մարմինները, որոնք զրազուում են փախստականների վիճակով: Գրադարանի դահլիճը զարդարուած էր ծաղիկներով և զորդերով:

Ճիշտ Ժամը 10-ին շնորհ բերին պատուաւոր հիւրերը, որոնց ընդունելով նախագահ պ. Ս. Յարութիւնեանը, ծանօթացրեց ներկայ եղողների հետ և ապա նիստ բացեց հակիրճ ճառով նկարա-

զրեց փախստականների գրութիւնը և յայտնեց փախստականների գործը այսուհետեւ կը գրուի աւելի ամուր չիմքերի վերայ շնորհիւ ամերիկայից եկած թարմ ոյժերի: Այսուհետեւ անդրերէն ղեկուցեց Լոնդոնի թերթի թղթակից պ. Սաֆրաստեան, որը ներկայացրեց փախստականական պատմութիւնը, գրութիւնը զանազան վայրերում, մի առ մի թուեց ազգային հաստատութիւնների և հայ կազմակերպութիւնների անունները, որոնք զբաղուած են զազթականների օգնութեան գործով: Խօսեց զեր. Մարտիկ սրբազանը, որը յարգանք մատուցանելով այն մեծ ազգերին ինչպիսիքն են Ամերիկան, Շուէյցարիան և Անգլիան, որոնք իրենց ներկայացուցիչներին ուղարկել են հայ ազգի տառապանքները սփռելու: շեշտեց այն հանգամանքը թէ բացի կառավարչական և մեր հասարակութեան նպաստներից, մեզ հարկաւոր էին և՛ չեզոք պետութեանց օգնութիւնը, որոնք թեթեւեղեղ կամ վերջ ապա կորզանային թուրքիայի հայաշինջ քաղաքականութեանը:

Հայերէն գեղեցիկ սճով խօսեց, պ. Մակ Կալումը, որի ճառի էութիւնը մատուցողապէս հետեւեալն էր. — Անգլիան, Ամերիկան և Շուէյցարիան շատ հետաքրքրուած են թէ կովկասի և թէ թուրքիոյ հայերով, որոնց կրած տառապանքների ձայնը ցնցելով անգլոյն հասարակական սրտերը, արդէն կազմակերպուած են ընկերութիւնն, օգնելու հայերին թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս, ուղարկելով իրենց ներկայացուցիչները: Այդ միասնայով են եկել իրենք և իրենց վրայ պարտաւորութիւն կայ տրուած հազար դնու: հայերի վիճակի մասին տեղեկութիւններ ամերիկայի այն ընկերութեան, որին ներկայացուցիչներն են իրենք: Այդ ընկերութեան մէջ մտնում են ամենաբարձր հողերականները զանազան կրօնների, ինչպէս են Հոսթի պապի կարգինալը, հրէաների գլխաւոր բարբին, Նշանանաւոր գրամատէրեր և հասարակական գործիչներ: Այսուհետեւ տեղացրեց նա թէ օտար պետութիւնները ներկայումս միջամտում են հայերի օգտին: Անգլիոյ մէջ արդէն կազմուած են երեք պատկանելի ընկերութիւններ՝ ա) առաքելական, որի մի ատանձին բաժանմունքը բաղադրուած է փախստականների գործով, բ) Լորդ քաղաքապետի և գ) կարմիր խաչի ընկերութիւնները, որոնք նպատակ ունին հայ և ատորի քրիստոնեաներին օգնելու:

Յայտնեց որ ինքը տեսնուել է Նուրպը փաշայի հետ, որը ժողովել է փախստականների օգտին 20,000 լիւրա: Ամերիկան ջանքեր է արել և անում թեթեւեղեղ հայերի վիճակը թէ թուրքիայում և թէ զանազան վայրեր աքսորուածների համար, միաժամանակ պ. Մակկալումը շեշտեց, որ ամերիկան, ինչպէս շեզոք պետութիւն, աշխատում է կասեցնել հայերի կոտորածը: ասկայն ի նկատի ունենալով թուրք կառավարութեան ներկայ քաղաքականութիւնը, որը հիմնուած է միմիայն բոնի ուժի վրայ առ այժմ ոչ մի գրական հեռանքի չի կարողացել հասնել:

Խօսեց պ. Պապաջանեանը, որը շեշտեց թէ ամերիկայի այդ քայլը, որով նա օգնութեան է հասնում հայերին, մեծ քաջակրօնութիւն է ներշնչում մեզ, որովհետեւ միմիայն նիւթապէս չէ, որ մարդուս սփռում է այլ և բարոյականը, որի մէջ հայութիւնը ներկայիս մեծ կարիք է զգում: Ողջունելով հիւրերի գալուստը պարոնը յոյս յայտնեց, որ Ամերիկան միշտ կը հնչեցնէ իւր զօրեղ ձայնը ի պաշտպանութիւն հայերի և չի թող տալ թուրքերին հետեւելու հայաշինջ քաղաքականութեան:

Նոյն ցանկութիւնը յայտնեց և պ. Յով. Սպենդեարեանը: Պ. Համր. Առաքելեանը նոյնպէս ողջունելով հիւրերի գալուստը շեշտեց այն հանգամանքը թէ միսթոնարական եկեղեցին զեռ հին ժամանակներից հայերիս մէջ տարածել է զարգացում և լուսաւորութիւն, իսկ այժմ այդ լուսաւորութեան զուգընթաց հանդէս է դալիս կազմալուծում և հիւժուած հայ ազգին տնտեսապէս և նիւթապէս ոտքի կանգնեցնելու և չը թող տալու մի քրիստոնեա ազգի, զո՞ն զանապու թուրքերի սերտագործութեան:

Նիստը փակեց նախապաշէր պ. Ս. Յարութիւնեանը յայտնելով հիւրերին շնորհակալութիւն և շեշտելով որ՝ հայկական բոլոր

կազմակերպութիւններ պատրաստ են իրենց ուժերը զնկու նըրանց արամադրութեան տակ, որպէսզի այն միտքին, որի համար եկել են լիովին կատարուի և թեթեւեղ մեր տարաբաղդ ազգի վիճակը:

Հիւրերին պատուեցին թէյով, քաղցրաւորով ու նրանք ջրուցեցին զո՞ն ու լու տրամադրութեան տակ կէս դիշին անց:

ՓԱՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՉ

— Դրութիւնը վաւեր. — Վանի շրջանի կառավարչը հետադրում է քաղաքների միութեան կովկասեան բաժանմունքի լիազօր պ. Ա. Խաթիսեանին հետեւեալը. — «Ուսելիք չը լինելու պատճառով վանի բնակչութիւնը, որ կերակրում է միմիայն հացով, հիւժուած է: Ուսանից և Արամանից բնակիչները զաղթեցնում են վան: Հարկաւոր է հիմնել մթերքների պահեստներ, սննդատու կայաններ. անհրաժեշտ են մթերքների փոխադրութեան միջոցներ կերի, (ֆուրածի) հետ միասին: Ամէն մի հոգու սնունդը կը նստի տնտեսող օրական 40 կ.

ԿՈՐԱԾ ԵՐԵՆԱԿԱՆԵՐ. — Վանի Չաւուշաշ թաղեցի Յով. Հաննէս Պողոսեանի որդի Դարբիէլը, 6 տարեկան, որ էջմիածնում իւր հօրաբորջ Իսկուհի Պողոսեանի մօտ էր լինում, կորել է:

Նոյնպէս Չանիկայ մօտ վանի Թազա-Քահրէզ թաղեցի Մաքրուհի Սեդրաբեան Մեսրոպեանի աղջիկ Արմենուհին, 9 տարեկան:

Սրանց մասին տեղեկութիւն ունեցողներից ինչորում է յայտնել նրանի թեմական առաջնորդ Գերապ. Խորէն եպ. — ին:

Գ Ա Խ Ա Ռ

Հափանից գրում են. — Տարածուած է կարմրուկ (կորք) հիւանդութիւնը, մի ամսից ի վեր տ. և բ. բաժանմունքների աշակերտուհիների մօտ 65% — ք բացակայում է փոխէփոխ:

Դեմական տեսուչ պ. Դէորդ Բէգեանը մեր շրջանում է և շուտով կայցելէ Նրախանց զպրոցը, ուր և շրջակայ զպրոցների ուսուցիչների մասնակցութեամբ տեղի կունենան փորձական դասեր:

Դպրոցի դահլիճում շինուած է մշտական բեմ, իսկ ամսոյս 12-ին նահանգապետի թոյլտւութեամբ, կայանալու է ներկայացում յօգուտ զպրոցի չքաւոր աշակերտուհիների Թաղալու են 1. «Պատուի համար» Շիրուանկազէի և 2. «Медведь» Զեխովի:

Թեւաւ. — Այս տարի հայոց մէջ մեծ ողորութիւն է երևում: Մի ամսուայ ընթացքում տեղի ունեցան երեք ներկայացում ու հանդէս, գլխաւորապէս շնորհիւ Հ. Բ. Լ.-թեան ճիւղի վարչութեան նախադաճ Տիկին Օլգա Պազոեանի. ներկայացրին «Խոյրաւան», «Ես մեռայոն և Ռուսերէն փողկիւր» Պարահանդէսից և վիճակահանութիւնից յետոյ հացկերոյթին մասնակցեցին 50-ից աւելի հայ նորաւորտ ազաներ: Հանդէսի զուտ արդիւնքը եղաւ 500 ա. 15 կ.:

ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ

Մոսկուայում Ինժինէր-տեխնիկ պ. Յովհ. Ամիրեանի խմբագրութեամբ շուտով հրատարակուելու է «Армянскія Вѣстники» անունով շաբաթաթերթ. հասարակական-քաղաքական և և գրական բովանդակութեամբ: Նպատակն է առաւ հասարակութեան լայն խաւերին ծանոթացնել հայոց անցեալը և կուրտութեան:

ԲԱԿԵՂՈՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԳԻՐ

Կ. Հ. Բ. Ը-թիւն և Հ. Կենտ. Կոմիտէ

Հ. Կոմիտէի որոշումները. — Փախստականներին տնտեսական ցուցակագրութիւնը, Փոխարքայի գիւնատուները յանձնել է Կ. Հ. Բ. Ը-թիւն և նրա կից Հ. Կենտ. Կոմիտէին ցուցակագրել հայ և ասորի փախստականներին Գանձակի, Թիֆլիսի, Երևանի, Ղարսի նահանգների ու Գարսկաստանի: Ցուցակագրութիւնը լինելու է միօրեայ և փախստականների վայրերը բաժանուած 50 շրջանի:

Գործի կազմակերպութիւնը Կոմիտէն յանձնուել է լիազոր. պ. Ա. Շարաֆեանին, յանձնելով 50 վկայական աշխատակիցների համար, Թիֆլիսի գաղթականների ցուցակագրութիւնը յանձնուելը գաղթականական մասնամոզողին:

— Որոշուել յանձնել Ալեքսանդրապոլի առաջնորդ Արտակ վարդապետին 850 ա. նպաստ այն գաղթողների համար, ուր սովորում են գաղթական երեխաներ:

— Վերին Աղզամի բաղնիսի շինութիւնը գաղթականների համար յարմարեցնելու համար տալ 400 ա.

— Ախալքալախում ապաստանած Տանձուցի փախստականների համար ուղարկել տեղի ճիւղին 500 ա.

— Դիլիջանի փախստականների մէջ տարափոխիկ հիւանդութիւններ երևալու պատճառով տալ նրանց օգտին 300 ա. թէյ և շաքար գնելու:

Կ. Հ. Բ. Ը-թիւն և Կ. Կենտ. Կոմիտէի շրջանի Շրուինանց գիւղի գաղթողի պահպանութեան նպաստում է Գասպար Տէր Մարգարեանը ծախսելով տարեկան 2,500 սուրբուց աւելի. վեհափառ Հայրապետը շնորհել է պարտին օրհնութեան կոնդակ:

Արդ խորհուրդը ի նկատի ունենալով պ. Գասպար Տէր-Մարգարեանի ոչ միայն Շրուինանց գաղթողի պահպանութիւնը, այլ և նրա բնդմնաւոր դործունէութիւնը բնդանրապէս ազգային-կուլտուրական գործերում իր վերջին նիւսում որոշեց միջնորդել նորին վեհափառութեան առաջ նորան վերոյիշեալ գաղթողի պատուաւոր հոգարարձու հաստատելու:

ՆՈՒՆԵՐՆԵՐ ԵՐԱՆՈՒՄ ՓԱՅՄՏԱԿԱՆՆԵՐԻ

Հ. Կ. Կոմիտէն շնորհակալութեամբ ստացել է՝

Թիֆլիս. — Առաջին մասնաւոր լամբարտի ծառայողներից 17 ա. 38 կ. Քաղաքային վարկի ընկերութեան ծառայողներից 13 բ. Սոսյաններից. — 5 բ.

Արփա գիւղ. — Յովակիմ քահանայ Խաչատրեանի միջոցով 30 բ.

Սոխումից. — Տեղակաւ Հ. Կոմիտէի և Բար. բնկ. ճիւղից 1500 բ.

Ամերիկայից. — Ամերկայի Հայկական կոմիտէից ազգային բիւրօյի միջոցով կովկասի գլխաւոր կոմիտէից 8480 բ., Կովկասի գլխաւոր կոմիտէից 9000 բ.

Հայկ. Կենտ. Կոմիտ. շնորհակալութեամբ ստացել է՝

— Սամարայից Տ. Թադուհի Սարգսեանից և օր. Սաթեհիկ Իսկանաւարեանից մի պարկ հին և նոր շորեր:

— Սորոշից Մ. Գ. Իվանովայից մի կապոց շորեր:

— Դիլիջանից ա. ա. Փ. Մանուսեանից, Տ. Գեորգիսովից և Իսկուհի Գեորգիսեանից 71 շարք. բուժակ, 6 շապիկ և հին շորեր:

— Քոթայիկից հայ կանանց կոմիտէից տ. Իսրայէլեանի միջոցով 211 կտոր նոր շորեր:

— Ջալալաբադից հայ կանանց կոմիտէից, 70 կտոր նոր և 200 կտոր հին շորեր:

Հ. Կենտ. Կոմիտէի արհեստանոցներում պատրաստուել է 2,050 վերմակ, 1,750 դոշակի և 850 բարձի մթէլ, 7,000 շապիկ, վարտիկ գերիա, բլուզ, անդրափարտիկ և խալկա: Նախկին պատրաստուածների հետ լինում է 64000 վերմակ, 3,000 ներքնակի և 3,000 բարձի մթէլ և 10,000 զանազան հագուստ, Այս բոլորը շուտով կուղարկուին Ալեքսանդրապոլ և այլ վայրեր գաղթականներին բաժանելու:

— Հ. Կ. Կ. ուղարկեց Նոր-Բայազիտի որբանոցի համար 2,000 ա.

— Հ. Կ. Կոմ. որոշեց հոգեհանգիստ կատարել Իգդիրում բժաւոր տիֆից վախճանուած իւր լիազոր Մաթէոս Բաղդասարեանի համար:

ԹԻՖԼԻՍԻՆ

— Թէյարանը (Դուրգինսկի պրոսպեկտ ա. Դ. Մարգարեանի) Դեկտեմբեր 1-ից մինչև 1-ը Յունվարի 1916 թ. ունեցել է մուտք վաճառումից 3,790 ա. 65 կ. առիփերից 149 ա. 63 կ. և քստացել է տիֆլիններից նուէր 30 ա., բնդամներ 3,859 ա. 76 կ. ծախս եղել է 2,412 ա. 79 կ.: Զուտ արդիւնք մնացել է 1,446 ա. 89 կ.:

ՈՒՆԵՐՆԵՐ

— Կ. Հ. Բ. Ը-թիւն ճաշարանից բաց է թողուած յունարի 1-ից մինչև 13ը 2,764 ճաշ:

ՈՒՆԵՐՆԵՐ

Ախալքալախում Դեկտ. 29 և 30-ին քաղաքում, իսկ 3 և 6-ին Ս. Փրկիչ տաղ եկեղեցում, տեղական կարոտեալների օգտին կազմակերպուած հանգանակութիւններից և նուէրներից մուտք գոյացել է 473 բ. 53 կ.

Եկատէրինոգորի ճիւղը շարունակել է պատերազմի սկզբից միանալով Հայկական նորակազմ մարմիններին, միմիայն ուսանողներին և աշակերտներին նպաստ տալ. իսկ բնդհանրապէս գործել է պատերազմից յետոյ կազմուած զանազան նոր հաստատութեանց հետ:

— Այստեղ կազմուած է նահանգական կոմիտէ, որի մէջ է և բոլոր գաղթականների հայ կոմիտէի անդամը:

— Գաղթականական որբերի համար այստեղ բացուելու է որբանոց, որտեղ կարելի է տեղաւորել և հայ որբերին: Գուցէ, հնար լինի 50 հայ որբ տեղաւորելու: Ըստ կոմիտէի տեղեկութեան որբի աճածական 15 բուրբուց աւելի չի նստի: Տեղւոյս հայ հասարակութիւնը մինչև օրս պատերազմական և ազգային և թէ բնդհանուր կարիքների վրայ ծախսել է 100,000 ա., ծախսան հոգաբարձութեան բաց արած հիւանդանոցը (45 մահճակալով) նրստում է արեւկան 15-16,000 ա.:

Բաշ գիւղի ճիւղի վարչութիւնը որոշեց իւր կողմից լիազոր ուղարկել Տանկական Բաւնի գիւղերում տեղաւորուած հայ փախստականների դրութեան ծանօթանալու:

— Շրջանիս (Ռուսական Բաւնի) թէ փախստականների և թէ նոր փոխադրուածների անհրաժեշտ է տեղաշար, տաք հագուստեղէն, մանուսնդ կանանց և երեխաների համար:

Արտաքին տեսութիւն

Վերջին շաբաթուայ ընթացքում քաղաքական աշխարհի ուշադրութիւնը կենդրոնացած էր երկու խնդրի վրայ. նախ Չերնոգորիայի զօրքի անձնագրութեան (կապիտուլացիայի) հարցը, որ պէտք է վերջնաւոր Չերնոգորիայի ու Աւստրո-Հունգարիայի անջատ հաշտութեամբ և ապա՝ Յունաստանը կուի դաշտը քաշելու հարցը:

Չերնոգորիայի զօրքի անձնագրութիւնը ոչ ոքի համար ա-

Նախնակալ չէր կարող համարուել: Լովչենի ամբուսթանը անկումից յետոյ՝ այդ զօրքը, կամ նրա այն խոշոր մասը, որ ժամանակին չէր կարողացել նահանջել Սկիւտարի, շրջապատուած արեւելեան, հիւսիսային և արեւմտեան կողմերից աւսորո-գերմանական, իսկ հարաւային կողմից բուլղարական զօրքերով պէտք է կամ անձնատուր լինէր կամ ամբողջովին ոչնչանար: Եւ որքան էլ չերնոգորական պաշտօնական հաղորդագրութիւնները պնդում էին, թէ ծուղակն ընկած այդ զօրքը մինչեւ վերջին մարզը պէտք է կոուի՝ շատերն այն կարծիքին էին, որ նա կը գերադասի անձնատուր լինել, քան թէ մի տանուլ տուած, կարելի է ուղղակի ասել աննպատակ կռուի մէջ ոչնչանալ: Բայց որ զօրքի այդ անխառնափեղի անձնագրութեան հետ միասին Չերնոգորիայի կառավարութիւնը անջատ հաշտութեան բանակցութիւններ կըսկսի թշնամիներէ հետ և այդպիսով կ'անկացնի մինչեւ այժմայն աշուր կատարած հերոսական ճիգերի արժէքը—այդ ոչ ոք սպասել չէր կարող:

Անջատ հաշտութեան փորձերի լուրը առաջին անգամ եկաւ Վիէննայից, այդ պատճառով էլ շատերը հաւատ չէին ընծայում: Սակայն շուտով դաշնակից պետութեանց մէջ գիւսանագիտութիւնն ու մամուլը, թէև ոչ պաշտօնապէս, հաստատեցին իրողութիւնը:

Մայրաքաղաքի թերթերի ասելով՝ դեռ մի երեք շաբաթ առաջ Չերնոգորիայի միւսիստո Նախագահ Միտլիովիչը Նիկոլայ Թաւադրի անունից յայտնում է Քառեակ Համաձայնութեան կառավարութիւններին որ, Չերնոգորիան այլ ևս չէ կարող շարունակել պատերազմը և ստիպուած է հաշտութեան խնդրել թշնամիներից, թէև ըստ անցեալ տարի Լոնդոնում կայացած պայմանագրութեան պարտաւորուել է անջատ հաշտութեան չըկնելու: Այս յայտարարութեանը հետեւած է շուտով և Նիկոլայ Թաւադրի նոյն իմաստով գրած անձնական նամակը Համաձայնութեան պետութեանց գլխաւորներին: Ի պատասխան այս դիմումների Համաձայնութեան կառավարութիւնները յայտնում են Չերնոգորիային, որ նա ազատ է իր ցանկացածն անելու, միայն այն պայմանով, որ զրանից յետոյ պէտք է խզուին իրենց դաշնակցական և գիւնակցական բոլոր կապերը:

Միանից յետոյ չերնոգորիացիք սկսած են իրենց բանակցութիւնները աւսորո-հունգարների հետ: Վերջիններս անջատ հաշտութեան համար այնպիսի ծանր պայմաններ են առաջարկում, որ հաշտութեան իմաստը կորչում է. — Չերնոգորիայի զօրքը պէտք է յանձնէր զէնքը թշնամիներին: Նրանց պէտք է յանձնէին և ժողովրդի մէջ զոհուած մասնաւոր զէնքերը (ժողովրդի բնդանուր զինաթափութիւն): Այնուհետև զէնքի ընդունակ սղամարդիկ պէտք է վստարուէին երկրից, բոլոր քաղաքները, գիւղերը և հաղորդակցութեան միջոցները պէտք է մնային թշնամիների հսկողութեան տակ մինչև պատերազմի վերջը, երկրի որոշ մասերն ու ամբութիւնները պէտք է յանձնէին Աւստրո-Հունգարիային և Պուրղարիային են: Եւ: Ընթերցողն ինքն էլ տեսնում է անշուշտ, որ աւելի վատ պայմաններ չէին կարող առաջարկուել Չերնոգորիային նոյն իսկ այն դէպքում, եթէ սա անհայտ կռուի մէջ վերջնականապէս խորտակուած լինէր: Հասկանալի է, ի հարկէ, որ խելագարութիւն կըլինէր այս պայմաններով անջատ հաշտութեամբ արատաւորուել: Ուստի Չերնոգորիայի կառավարութիւնը խզեց բանակցութիւնները: Արքայական ընտանիքը Սկիւտարի վրայով ճողովրդից Բուդապէս, այդտեղից էլ Ֆրանսիա, իսկ զօրքը մասամբ անձնատուր եղաւ և միւս մասը գետ շարունակում է պարտիզանական կռիւր թշնամու դերազանց ուժերի ղեմ:

Այս հաշտութեան փորձը մեծ ազդեցւորի տեղիք տուեց դաշնակից պետութեանց մէջ: Ամենքը դատապարտում էին Չերնոգորիայի կառավարութիւնը և մանաւանդ Թաւադրին: Այս տեսակէտից յատկապէս աչքի էին ընկնում Իտալացիք: Խնդիրն, ի հարկէ, այն չէ որ դաշնակիցները այսպիսով կորցնում են մի քանի տասնեակ հազար մարդ, այլ այն որ անջատ հաշտութեան

այս փորձը մի ցաւալի ճեղքուած է բանում աննահանջ կռուի այն ուխտի մէջ որ կապել են իրար հետ դաշնակիցները:

Սակայն եթէ չերնոգորացի վեհերոսութիւնը յանցանք է, ապա այդ յանցանքի մի խոշոր բաժինը ընկնում է հէնց այդ դաշնակիցների վրայ որոնք չը կարողացան ժամանակին օգնութեան հասնել այս հերոսական ժողովրդին և այդպիսով նրան յուսահատութեան դուռը հասցրին:

Յունաստանի տրակիկ օրերը շարունակում են տակաւին, սակայն այս երկիրն այն վիճակին է հասել այժմ, որից վատթարը երևակայել չի կարելի: Քառեակ Համաձայնութեան պետութիւնները և մասնաւորապէս Անգլիան ու Ֆրանսիան օր քառ-օրէ անհանդուրժող են դառնում այն երկրի մի քաղաքականութեան հանդէպ, որ վարում են կոստանդին Թաւադրն ու իր կառավարութիւնը: Չեզոքութեան դիմակը երեսներին առած նրանք մի կողմից դաշնակիցներին են սիրաշահում քաղաքականութեան հաւատարմերով, իսկ միւս կողմից նրանց թշնամիներէ հետ զագանի բանակցութիւններ վարում և մինչև իսկ նրանց համար ռազմական դիրքութիւններ ընձեռում: Բայց միւս կողմից դաշնակիցներն էլ մի առանձին փափկանկատութիւն չեն ցոյց տալիս այս բիւզանդական քաղաքականութեան հանդէպ: Նրանք փաստօրէն պաշարման են ենթարկել Յունաստանի բոլոր ափերը, այնպէս որ, առանց նրանց թոյլտուութեան, զրաի հացին կարօտ այս երկիրը ցորէն ատանալ չի կարող: Միաժամանակ նրանք, ինչպէս հեռագրներն են հաղորդում, գրաւել են Ֆալերոնի, Կորնթոսի և Պիրէնի նաւահանգիստները, զօրք են հանել Եւբէա կղզին, մըտադիր են իրենց հսկողութեանը ենթարկել Թեսալիայի երկաթուղիներն ու Յունաստանի անթէլ հեռադաշտայնները են են: Ի լրում այս բոլորի այժմ էլ լուրեր են ուտացուած, թէև ոչ պաշտօնական, թէ քառեակ Համաձայնութիւնը պահանջել է, որ Յունաստանը խզի իր յարաբերութիւնները Դերմանական պիւնակցութեան մէջ զանազ պետութիւնների հետ՝ վերադարձնելով նրանց դեսպաններին իրենց անցազրերը: Դերմանական «Vossische Zeitung» թերթը հաւատացնում է, որ այս առաջարկը մերժուել է և կոստանդին Թաւադրը այս մերժումից իր համար լաւ բան չը գուշակելով՝ թողել է Աթէնքը և քաշուել է երկրի խորքերը:

Այս լուրերին զուգընթացաբար խօսում են և այն մասին, որ Յունաց կառավարութիւնը եռանդուն բանակցութիւնների մէջ է Դերմանիայի, Տաճկաստանի և Բուլղարիայի հետ: Վերջին հեռագրական տեղեկութիւնների համաձայն այս պետութիւնները առանձին պատուիրակներ են ուղարկել կոստանդին Թաւադրի մօտ մի առաքելութեամբ (միսիայով), որ խիստ զազանի է պահուում: Մօտիկ ապագան ցոյց կ'տայ թէ որքան ստոյգ են այս լուրերը, իսկ այդ նշան է որ Յունաստանի կեանքն այնքան տաք-նապալից է, որ երկար շարունակուիլ չի կարող:

15-ին յունուարի

Ա. Չամալեան

Թ Ի Ի Ր Ք Ա Յ Ա Յ Ե Ր Ը

Չկայ աշխարհում մի այնպիսի ճոխ, հարուստ, ու ճկուն լեզու և մի այնպիսի ճարտար գրիչ, որ կարողանայ թիրքահայ գծախային իրականութիւնը նկարագրել: Բայց այնպէս թեկուզ մօտաւոր մի զազափար տալու համար չենք կարող տեղ չը տալ այն հատուկուր տեղեկութեանց որ լոյս են տեսնում լրագրերում գրքերով և կամ խօսուած պարլամենտներում շառճկահայ ոգրերգութեան մասին: Այս ոգրերգութեան սոսկալի գրուագները անգլիացոց տեղեկացնելու համար լորդ Բրայսը և Արնոլդ Յոյնքի անցած նոյեմբերին՝ հրատարակեցին «Հայկական զազանութիւններ, մի ազգի սպանութիւն» վերնագրով մի տետրակ, ուր պարզում են ճշգրիտ գէպեր իրական փաստերով և վկայու-

թիւներով, որ ստացուել են 40—50 կենտրոններից, դիզերից և քաղաքներից: Այդ տեսակով է միջի այլոց առում է որ Պոլսից դառնանք տրուած հրամանի համաձայն՝ թիւեր իշխանութիւնները քրիստոնեայ տրուած մարդկանց ջոկեցին կոնանցից ու երեխաներից և քչելով մօտակայ հովանւում կոտորեցին: Ամեն քաղաքից կանանց, աղջիկներին և երեխաներին հաւաքելով մի կենտրոն տեղ՝ խնցին նրանց գոյքերը և նրանց ճանապարհ հանեցին զէպի հարիւրաւոր մղոններով հեռու անապատներ: Նրանցից շատերը կրթուած էին եւրոպական կուլշնեում և համալսարաններում, որոնք և յանձնուեցին տանիկ սրիկայ և ամենագլուխի օտարականների հսկողութեան և ճանապարհին բռնաբարուեցին հրապարակօրէն ճանապարհին յղի կանայք ազատուեցին, իսկ օսմանցիք առանց հանգիստ տալու թշուառ ծննդկան մայրերին՝ մտրակելով և հայհոյելով յառաջ քնցին, որոնցից շատերը մնաւ յոյնած և անթիւ... Այս տեսակով մեծ զայրոյթ յատուցողից Մեծ Բրիտանիայում, բայց նշանաւոր օրաթիւրներն ու պարբերականները պետական յայտնի մարդկանց բերանով արտայայտեցին իրանց զգուշանքն ու զայրոյթը թիւեր կոտորուած և նրա հովանաւորողին:

Միևնոյն յորդ Բրայը, հագորդում է «Հորիզոն»-ը, լրագրի պարատում հայերի օգտին արտասանած ճառը վերջացնում է ասելով «զաշնակիցները պէտք է վերջ տան թիւերիային արտաքսելով թիւերիւն և քչելով այնտեղ՝ որտեղից նրանք եկել են: Դժբանդ կը փութացնեն Փոքր Ասիայի բաժանումը: Դաշնակիցները երկրորդ գործը պիտի լինի գոհացում առ ի հայ ժողովրդին, ինքնավարութիւն տալով նրան»: Բրայն ասել է որ հայկական ինքնավարութիւնը Փոքր Ասիայի կենտրոնում կտեղծի մի պետութիւն, որը կարող է նպատակ խաղաղութեան և առաջադիմութեան պահպանման:

Իսկ նոյնների 16-ի նիստում, իրանդայի պատգամաւոր պ. Օ'Կոնորը անդիտական պառլամենտում դովանում խօսելով հայ կնոջ մասին ասել է՝ «Նոյնիսկ այստեղ մեր պառլամենտում չըկայ մի մարդ, որ որչափ էլ բարձր դիրքի տէր լինի իր բնասանքում ունենայ աղջիկներ աւելի զարգացած, աւելի քնքուշ ու վեհօրէն աւելի մաքուր և նոյնիսկ աւելի քաղաքակրթուած քան հայ կանայք»...

Անշուշտ զազանութեանց, փայրագութեանց և համաշխարհային պատմութեան մէջ անօրինակ հայկական ողբերգութեան գրուածների ճշգրտումը առաջ է բերել հայանպասք շարժում եւրոպայում և Ամերիկայում: Ճրանսիայում ինչպէս հագորդում է «Մշակի» թղթակից պ. Զոդանեանը, առնելով «Թան» լրագրից, հայկական դատի ջիւղ պաշտպան Վիթթո Ռերար՝ յանուն Ֆրանսացի հայաւերներին, և նշանաւոր քաղաքական գործիչ Ֆերդինան Բիւիսոն՝ յանուն Մարցկային Իրաւանց Պաշտպան Ճրանսական Դաշնակցութեան, մի ուժեղ և արտադին կոչ են արել ամերիկեան հանրապետութեան նախագահին: Այդ կոչում, գնահատելով հայերի քաղաքակրթական գերը Արեւելքում թէ անցեալում և թէ ներկայում, խնդրում են միջամտել ուր որ հարկն է վերջ տալու այն արտաճնդիկ և անպատմելի փայրագութեանց և կոտորածներին որ տեղի են ունենում Տաճկահայաստանում:

Զուիցերիայում էլ հայաւերների նախաձեռնութեամբ հայանպասք կոմիտէներ են կազմուել Բաւելում, Յիւրիխում, Բեռնում և այլ քաղաքներում բարոյական և նիւթական օգնութիւն ցոյց տալու հայերին: Արդէն զանազան քաղաքներում կազմուել են ժողովներ և դատախօսութիւններ, ինչպէս և Փրնկում մի բաղմամբող միտինգ՝ նախագահութեամբ համալսարանի ուսուցչապետ Շոդոնի, ուր խօսել են «Journal de Genève»-ի խմբագիրը Ժուլ Վանիէր, Լոպանի ազգային խորհրդի անդամ Ալֆրէդ դը Մէլորան, արքայ Նիւսլէ և պատուր Գամպեր: Այս բոլորի հանգեպ յայտնի է Գերմանիայի դիրքը, շատ զարմանալի է միայն «Ճրանկֆուրտեր Յայտունդի» դիրքը, որ 1890 թուականին Կոմ-քափուի ցոյցից յետոյ իւր առաջնորդողով առա-

ջարկում էր Հայաստանը Բուլղարիայի նման ազատել թրքական լծից: Իսկ այժմ երբ արդէն Բաղդադի երկաթուղու խնդիրը կայ, վերստինով Անգլիոյ պարլամենտում արտասանած ճառերը այլ երգ է երգում: «Արգուլ Համիդի քրեքից ի վեր թիւերիայում ապրող քրիստոնեայ տարրեր սովորութիւն են դարձնել ամեն մի յարմար բոլէին եւրոպացիների ուշադրութիւն դարձնել իրանց վրայ, սպանելու արագութեամբ, ինքնավարութիւն ստանալու ակնկալութեամբ: Անգլիան, — ասում է թերթը, — հայկական հարցը միշտ դարձնել է իր մատի փաթեթան թիւերիայի գործերին միջամտելու համար: այդ հարցը նրա համար եղել է մի բաց դուռ՝ առաջնորդող զէպի նրա թիւերական քաղաքականութիւնը: Թերթի յօդուածագիր ընդունում է որ հայր թիւերից շատ աւելի բարձր իմացականութեամբ է օժտուած, և այդ պատճառով հայր միշտ առաջինն է հանդիսանում փաճօտականական, քաղաքացիական, արդիւնաբերական գործերում: Իրա հետեանքով հայր հարստանում է իսկ թիւերը միշտ ազդատ է մնում, որով հայր ամենից աստուած էակն է Արեւելքում:

Աւերող ենք համարում այս շարժիտ ստութեան պատասխանել, բայց մէջ ենք բերում «Մաթէն» ֆրանսերէն լրագրի յօդուածը, որ տալով մանրամասնութիւն թիւերական զազանութեանց՝ գոնէ մասամբ բացատրում է իմիջի այլոց թէ ինչու պարզ թաղաքակրթ աշխարհը զարչում է վերամանցիներից:

ՏԱՃԿԱԶԱՅԵՐԻ ԲՆԱՋՆՋՈՒՄԸ

Մուսահաաական մի ճիշտ անցնելով ալիքներից, գրում է Հոսովմից Մաթէնի թղթակիցը, եկաւ բաղիկու փառիկանի «բռնգիւղայ դուռը» և այդ ճիշտ փառիկանն ևս վրդովուեց: Տրապիզոնի առաջնորդը՝ տասն և հինգ հազար հայերից մնացած հարիւրի անունով թախանձում է Բենեդիկտոս XV պապին միջամտել այն մարդու մօտ՝ որը կամեցողն ու կազմակերպողն է եղել սոսկայի ջարդերի, և որ այդ ջարդեր կազմակերպողը Մէլմէզ V-ը չէ երբէք:

Սուլթան... մի խեղճ և ապուշ էակ և այնքան անպատկան՝ որին իր եղբայրն ու կալուստպահը երեսուն երեք երկար տարիներ բանտարկել էր և որին զրկել էր մարդկանց անպատուելու և սպանելու հաճոյքից...

Ոչ, ջարդարարների պարագլուխը ինչպէս Շառլոտայում և Լոսվելում՝ Նոյնպէս Տրապիզոնում, Բուսայում, Անկիարիայում, Վանում և Կարնում ինքը գերմանիոյ կայսրը Վիլհելմ է:

Մի քաղաքացիաւ որ խիստ լաւ ծանօթ է արեւելքին ինձ ասաց:

— Այն օրից երբ Դերմանիան երազեց երկաթուղու գիծ ունենալ Համբուրգ—Պալս—Բաղդադ—Պարսից ճանցը, Փոքր Ասիայի քրիստոնեայ տարրը փառնգուեց: Ինչո՞ւ, — որովհետեւ այդ տարրը էապէս աւանդապաշտ մի տարր է...

Ուրիշ կերպ ասած այդ ժողովուրդները, ինչպէս Աւերացիք և կաթոլիկ ասորիները, խաչակիրների առշաւանքից ի վեր մի իղէպ միայն ունեն, այդ «Ազատութիւն»-ն է, ասել է Boche-ին հակառակ: Կարիք կոյն ասելու որ գերմանացիները պերագաւ են համարում օսմանեան փայրենի կառավարութիւնը, նախաձեռնող երկատարող-թիւերի իշխանութեան օրով:

Վիլհելմի Կ. Պոլսի գործակալ էնֆեր փաշան այդ բանը լաւ իմանալով համարձակուեց յայտարարել:

— Ես երեք ամսուայ ընթացքում ես աւելի շատ բան կանեմ քան թէ Սուլթան Համիդը որ արել է երեսուն երեք տարում...

Եւ անմիջապէս սկսեցին գործադրել իրանց սովորական քաղաքակրթական գործը: Սկսուեց ջարդերի կազմաւորումը: Ուր ամսից ի վեր օսմանեան հպատակների սովորական և ճիշտ մարդահամարը կատարուեց: Մեծ կողմից 1853-ից ի վեր երբ և ից

Թիւրքերը ուղեցին իմանալ իրանց հպատակ անհատատարիների թիւը, որոնց շահագործում էին Գերմանացի վիճակագիրները ոչ մի քանակ չընկալեցին հայերի իսկական թիւը ներկայացնելու իրանց հիւսիսատարներին և վերջիններին էլ տեղեկացնելով իրանց իշխանատարներին, որոնք ղեկեցին և կատարեցին մարդատարներին... Ընացածը յայտնի է...

ԳԱՐՇԵԼԻ ԵՂԵՌՆԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Ո՛չ, բոլորը յայտնի չէ դեռ, գեռ յայտնի չեն հայկական բոլոր արհաւիրքները որոնք կարծես թէ սովորական բաներ են դարձած և որ աշխարհին ձանձրացրել և անգգայացրել են ուր-դէն Դեռ աշխարհին յայտնի չէ թէ ինչպէս խաչի պաշտօնեաներին սպանեցին վայրագորէն, թէ ինչպէս Մարգինի հոռմէական կաթողիկ վարդապետ Մայրոյանը մեռած է փայտի հարուածների ներքեւ, թէ ինչպէս Բէլլուրի յայն կախկոպութիւն մի շուն կրծքին կապած, կախել են և տեսնուած է թէ ինչպէս շատ և շատ լատին վարդապետներ խոշտանդուած են ներոնեան ձեռով Անկիւրիայում և Տրապիզոնում: Կատարութեան աչքին դրանցից ոչ մէկը այլ ևս հաւատարիմ չի ճանաչուած: Եւ ձեռք կը մատնանրչեմ վկաներից մէկը՝ պ. Gorinie-ն, որ մի քանի օր առաջ հասաւ Հոռմ և պատրաստուած է պատմութեան դատին յանձնել շատ ու շատ բաներ:

Ընկալեալ գերման-թիւրք վայրագութիւնը կապից ձգելով մինչև Լիբանան գետերի նման արեւն հոսեցրեց, ինչ էր անուած Կ. Պոլսի Առաքելական պատուիրակ Dolce վարդապետը: Եւ չեմ ուզում կարծել որ այս վարդապետը երիտասարդ թիւրքերի քաղցրութիւնից և այլ նպատակներից չէր խաբուում: Կ. Պոլսում ծրարագրուած էր քննել այն դաշնագիրը, որի հիման վրայ պաշտպանուած էր Արեւելքի քրիստոնեաների գոյութիւնը մի ժամանակաւոր իշխանութեան հսկողութեան ներքեւ, յենուելով գինուորների, զբոհատարների և թնդանօթի ուժին՝ Բարձրագոյն Դուռն քթի տակ: Երեւակայում էր այն ծիծաղելի տեսարանը, երբ Dolce վարդապետը էնվէր փաշային ներկայացնում էր մի յայտարարութիւն վերջնագրի բովանդակութեամբ՝ Վատիկանի 50 Շվեյցերացիների կողմից, և այդ ծիծաղելի վերջնագրում պարզ երևում էր որ վատիկանը ձեռնպահ է մնում բախդախնդիր քաղաքականութիւնից և այդ քայլը արել է լոկ ձեականութեան համար...

Կար ժամանակ աշխարհը ինչեւ էր երազում:

Երազում էր, որ Բենետիկոս պապը կարող էր դանազան միջոցներով ազդել Վիլհէլմ II-ի վրայ: Սակայն չար լեզուները ասում են որ նա աշխատել է իր ականջները փակ պահել, և կամ թէ նա շատ ուշ է իմացել Բելգիայում և Սերբիայում կատարուած ոճիրները: Իսկ շատերն էլ ասում են որ նա կարող չէր արգելք հանդիսանալ ռեազորժութեան: Եթէ այդպէս է, այն ժամանակ կարելի է ասել որ Հոռմի պապի հեղինակութիւնն և ազդեցութիւնն ընկել է բոլորովին և կամ ընկնելու վրայ է...

Ի՛նչպիսի Երուսաղէմ...

Համաւիտարիայի մի արտերուզմը

ՏՈՃԿԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՔԵՄԸ

ա. Կովկասեան նախաճառարարները Համաշխարհային պատերազմի ամենից աւելի հետաքրքրական թատերարեւմբ վերջին շաբթուայ ընթացքում հանդիսանում էր մեր Կովկասեան ճակատը: Զեւինի ստորադասներում սկսւած ռուսական առաջխաղութիւնը որի մասին գրել ենք մեր վերջին տեսութեան մէջ, զարգանալով ստացաւ մի տարեւոր յորձանքի բնոյթ, որ մի արտակարգ արագութեամբ բռնեց թիւրքերին մինչև Կարսի մարտկոցները: Թորթումի լճից մինչև Արածանի ակունքը, ամբողջ 120 վերստ տարածութեան վրայ, ռուսական զօրքն առաջ էր գնում դրա-

ռելով Թուրքերի ամրութիւնները, կոտորելով, գերելով զօրքը և խելով նրանց ահազին քանակութեամբ պաշար և սպառնալիքներ: Թիւրքերը Քէօփի թէյի ամրութիւնների վրայ չկարողանալով գիմարտուել ուսանելին՝ անկարգ նահանջով քաշուեցին Հասան-Ղալայ: Այս երբեմն անսովոր համարուած բերդը այժմ թիւրքերին չէր կարող առնել իր պաշտպանութեան տակ, ուստի որոնք Հասան-Ղալան էլ թողնելով իրենց շունչն առան Դաւա Բոյնուլի բարձունքների վրայ, որ ժամանակակից արուեստի պահանջների համաձայն ամրացուած է:

Պատերազմի դաշտում ընկած թշնամիներին սովորաբար չեն հաշոււմ, և մենք հնարաւորութիւն չունենք ճշտորէն որոշել, թէ այս կոիւնքում քանի հոգի են սպանուել թիւրքերից: Սակայն ի նկատի ունենալով թէ ռուսների անակրնկալ հարուածը, թէ թիւրքերի անկարգ նահանջը և թէ կարնոյ բարձրամիակի դոժան ձմեռը օգէտք է ընդունենք, որ չափազանցութիւն չեն վերջին շաբաթուայ այն պաշտօնական հաղորդագրութիւնները, որոնք ասում են, թէ սկսած Զեւինից մինչև կարնոյ տոպոգրաֆ մարտկոցները ամբողջ ճանապարհը ծածկուած է թշնամու դիակներով: Զընաշուելով Զեւինի մօտերը բռնած գերիներին որոնց մասին գրել ենք նախորդ տեսութեան մէջ՝ այս վերջին կոիւնքում, ըստ պաշտօնական տեղեկութեան ռուսների ձեռքն են ընկել 29 սպայ և 4208 զինուոր: Բացի այդ՝ ռուսների ձեռքն են անցել Հասան-Ղալայի ահազին փայտի պահեստները, որոնք այս ցրտի ժամանակ կենսական անհրաժեշտութիւն են թիւրքերի, ինչպէս նաև ռուսների համար: Սրանց ձեռքն են ընկել ահազին քանակութեամբ կենսամթերք և սպառնալիքներ, մի քանի թնդանօթ ու զնդապիր, մեծ քանակութեամբ հրացաններ և թնդանօթաձգական մասեր, բաւական վրաներ, գաշտային խոհանոցներ, սայլեր ևս յին:

Ի նկատի ունենալով, որ Մանուկ Քեամիլ փաշայի մօտ 200,000-անոց քանակից թորթում լիճ — Դաւա գետ գծի վրայ, ուր ռուսները սրարշաւ առաջ են շարժուել, կենդրոնացած է մօտ 120,000 զինուոր, պէտք է ընդունել, որ թուրքերն այս կոիւնքում այնպիսի ծանր կորուստներ են ունեցել, որ եթէ ռուսներն այս անգամ ևս նրանց կազդուրուելու ժամանակ չըտանձնենք կորուստներն անդամանելի կարող են համարուել...

Ներկայումս, ըստ ստացուած տեղեկութիւնների՝ կոիւնքը շարունակում են զիսաւորապէս ռուսական զօրքի թևերը, իսկ կենդանւոր ամբանում է Դաւա-Բոյնուլի առաջ: Զախ թիւր զօրքում է Մանազկերտի գծի վրայ և գործ ունի զիսաւորապէս քրդական հեծելազօրի ղէմ, իսկ աջ թիւր թորթում լճից իջնում է դէպի Կարնոյ արեւմտեան կողմը: Այս թիւր մեծ դեր ունի կատարելու, որովհետեւ Կարինն ամենաթոյլ կերպով պաշտպանում է արեւմտեան կողմից...

Այս ճակատի միւս գծերում համեմատաբար հանգիստ է: Մի թիւթե կոիւնք է վերջերս Վանայ լճի հարաւային կողմում, Ոստանի մօտ, որ վերջացել է թշնամու պարտութեամբ և նահանջով:

բ. Պաւլիսկոն նախաճառարարները շարունակում են զիսաւորապէս Ուրմի և Ղոււմ-Համադան գծերի վրայ: Առաջին գծի վրայ ռուսները յաջողել են նորից յետ շարժել թիւրքերին դէպի Զակայու գետի միւս կողմը, իսկ երկրորդի վրայ ռուսները ենթարկուելով դէպի Գանտիլեանի լեռնանցքը գիմար թշնամու գերազանց ուժերի յորձանքներ՝ ոչ միայն յետ են մղում նրան, այլ և գրա-

լում են Սուլթանաբադ քաղաքը, որ գնում է Համադա-
նից 140 վերստ հարաւ-արեւելք:

գ. Միջագիւծի ևսկաւս. Յունուարի 9 ին Հոսիւնի մօտ
զօրավար էլմէրը բռնւում է թիւրքերի հետ արեւմտեան
կողմի, որ տեսւմ է ամբողջ օրը: Ծնորհիւ այն հանգա-
մանքի, որ Տիգրիսն իր ավերից դուրս գալով հեղեղել է
կողմի վայրերը՝ թշնամի կողմերն այժմ պահպանողական
դիրք են բռնել իրարից մօտ 1², հազարամետր հեռու:

Մնացած ռազմարեւելքում այս շարաթ տեղի ունէին
սովորական զիրքերի խնդան օթամարտ և հետախույզ խմ-
բերի ընդհարումներ: Ուշագրաւ են յատկապէս սաւառ-
նակային արշաւանքները: Բայրաններում մէկ ուժեղ սա-
ւառնակային տորմիզ ուժակոծում է Գեղեղու՝ բոլղար-
ների բանակատեղը՝ նրանց վրայ թափելով մօտ 300
ռումբ: Աստրօ-գերմանական ռազմարեւելքում Փրանսացիք
24 սաւառնակից բաղկացած մի տորմիզով ուժակոծում
են Մեցը, իսկ գերմանացիք, փոքրիկ սաւառնակային
խմբերով շարունակ հետախույզութիւններ են կատարում
մեր ճակատի վրայ:

15 Յունուարի

Ա. Համալեւան

Մ ա հ ա ղ ու ղ ա կ

Գ Լ Ս Ի Գ Գ Ր Ե Կ Ի Ս Ի

Անցեալ տարուայ Դեկտեմբերի 28-ին Պետրոգրադում իր
մօնկանացուն կնքեց հայ բեմի փետրան Գեորգ Զմէկեանը:

Հանգուցեալը մեծ զարկ է տուել թատրոնական գործին և
նրա մահով հայ բեմը կորցնում է իր քրտնաջան աշխատողներից
մէկին:

Գեորգ Զմէկեանը եղել է Թիֆլիսի հայ բեմի հիմնադիրնե-
րէն: 1877 թ. 1880 թ. 1883 թ. 1886 թ. 1889 թ. 1892 թ. 1895 թ.
Ամերիկեանի, Սուեդոկեանի, Մանդինեանի և Գառնեանի:

ներք վերնադիրը կրող ընդարձակ գրտածքները, որոնք լոյս տե-
սան 1877 թուին «Փորձի» և 1880 թուին «Արաքսի» մէջ:

Հանգուցեալը Թիֆլիսի Հայոց Դրամատիկ Լսկերութեան
անդամ էր:

Համալեւանի յետագայ համարում կը տպուեն պ. Յ. Տէր-
Գրիգորեանի յիշգուծութիւնները հանգուցեալի մասին:

Գ Ե Ղ Ա Ր Ո Ւ Ե Ա Ս

Ե Ր Կ Ո Ե Ր Է Յ

(Հայ ու վրացի)

Ա.

1724 թուականի աշնան Գոան ասիի հոյակապ պալատում,
որ կառուցել էր շիադաւան վրացի Թոստոմ արքան, նստում էր
սիւննիադաւան վրաց Մուսաաֆա*) արքան և նսանդով կատա-
րում էր Դուրանի պահանջած բայսը ձէսերը իրա գտնի մզկիթում:

Երեք տարի էր միայն անցել, որ Վրաստանում և
տանում Արի գաւառիցների տեղը բռնել էին Օմարի հետեւողները,
սակայն քրիստոնեայ ժողովրդին թուում էր թէ 3 հարիւր տարի է
որ այրում են դժոխքի կրակներում: Արիւնարքու Օմանիւնիքը
գայլերի պէս թափուած քնիկ տարրի վրայ, այնքան

ժուտակցին, որ սիրուն հայրենիքում տեղ ու դաղար չը գտնելով
շատերը գլուխ առած փախան հեռու երկրներ: Թիֆլիսում և շր-
ջակայ գաւառներում բնակիչներն այնքան ատուապեղին, այնքան
բարր քառակցին զաժան թիւրքերի վայրագ արարքներից, որ օր
ու գիշեր հառաչելով երանի էին ապիսի տարսից հալածակ եղած
ժողովրդին:

Երկրի անկուշտ, նոր տէրերը ոչ առեւտրականների մօտ ա-
րանք ու փող թողին, ոչ երկրագործների հորերում ցորեն ու գա-
րի. ամենը քաշիցին, ամենը յափշտակեցին: Մուսաաֆա արքայ
փոյթը չէր, թէ ժողովրդի կայրն ու կեանքը հալում է: Թիւրք
իշխանաւորը քրիստոնէին անարգելու գիտաւորութեամբ չնչին
պատեհաւի համար մէկի քիթն էր կտրում, միսի ականջն
երբ մէկի վրայ կապած էր բնկնում, թէ գաւառանում է իշխա-
նութեան, էլ պրծաւ, Գեանջու Ալադաֆու**) մօտ խեղճի
մարմինը երկու կէս արած չպրտում էին շների առաջ: Բոլոր
գատակարգի կեանքը խաւարած էր, փոքր ինչ յարգանք է
փայլում քահանաները, որ հողերը պիտոյքներ կատարելը պի-
տրուակ բռնած էլ ու մուտ էին անում ժողովրդականների
ներք: Քրիստոնեայ բնակչութեանը ամենից շատ նեղացնողները
նա ինչ Դալայի պահակի լկտի գինեւորներն էին, որ ծածուկ թէ
աշկարաւ ամեն կողմուր, սպանութիւն ամբում էին ու մնում ան-
պաշտ:

Աշնան մի երեկոյ յանկարծ փողը հնչեց Նալայի
պիլից, և ահ ու տարաւոր պատեց քաղաքացոյց: Մի քանի վայր-

իսի նեղ փողոցները, բակերը ու սկսան ծեծել, քարով ձեռ
կած քրիստոնեային, քաղաքի պարսպի հիւսիսային ու արեւել-
եան կողմիցի գոները բռնելով չէին թողնում ոչ մի անց ու գարձ:
Բնակիչներն աւելից մտան տներն ու գոները կողպեցին: Ողջ գի-
շերն անցկացրին սոսկումի մէջ, Առաւօտը շուկ տարածուեց, որ
պանուել է պահակի գինեւորներից մէկը: Արանումներն ու խրա-
տութիւնները երկու օր տեւեցին: Երրորդ օրուայ իրիկնապէսին,
առաջին քրիստոնեան, որ փողոցում երեւելով ուրիշներին փոռա-
հոխիւն ներշնչեց, դա Անշիխաւաթ երէցն էր, բարձրանալով
բերդի եկեղեցու արեւմտեան նեղ փողոցով հասաւ մեծ երկաթա-
պատ դռան ու գաւիթ մտնելով հանդիպեց աւապ երէցին:

*) Վրացական անունն էր Բակուր.

**) Բաղդիս երբ մօտ.

Հայ բեմին երկար ծառայելուց յետոյ ծերութեան պատճառով
ստիպուած էր հեռանալ թատրոնական գործից:

Գ. Սուեդոկեանի պիւնների մէջ բնդհանրապէս և Գեպոյի
դերում մասնաւորապէս Գ. Զմէկեանը նմանը չունէր:

Եայտնի են Գ. Զմէկեանի մի թատրոնական յիշգուծութիւն-

Անասիրեր քեզ եմ սպասում, տէր Թէոփիլ, խօսեց հայ երեկոյր, շնորհակալ եմ, որ նեղութիւն ես քաշել եկելու Խնչ պիտեա այս նոր աղէտի մասին, քաղաքի քրիստոնեայ ժողովուրդը ջուրը մաղուեց անիրաւ թիւերերի ձեռքից Խնչ էին վնասում, ինչ համար դեռ լաւ պարզ չէ:

Խնչ ասեմ, մեծ տէրտէր, հառաչեց վրացի երեկոյր, որ չի որ ցաւ ու կրակ չը թափուի մեր խեղճ ժողովրդի գրիւն, իսկ նա՛յած ոչ տէր ունի ոչ տիրակաւ:

Նստի՛ր, սիրելիս, ասաց ծեր երեկոյր իրա կողքին արքայ վրայ սեղ ցոյց տալով: Ասա, ինչ է պատահել:

Այն, ինչ որ ամեն օր, ամեն ժամ պատահում է մեր աշխարհի քրիստոնեաների հետ. Նա րին Ղալայի գաղաններէ մէկը, որ շարունակ պրկում էր Շահ-Թախզի*) մօտով անցնողներին, երկու օր առաջ գտնուել է կածանի մէջտեղը անշունչ ընկած: Փշրել են ճակատը: Այդ առաջակի պատճառով քաղաք ու գաւառ տակն ու վրայ արին, վերջը մէկ հովուի վրայ կոտորած տանելով բռնեցին իրրե զանախ*): Շուտով դատավճիւր կը լրաննէր: Միայն պատմում են, որ կալանաւորածին ինչքան տանջում են, որ խոտովանի յանցանքը, նա շարունակ երցում, կրքակն է բնկնում, որ ինչն անմեղ է...

Յեր Վախտանց արքան 3 տարի առաջ իրա երկիրը Օսմանիներին թողնելով, երեւի մարտն էր թէ իրա ժողովրդին մեծ բարիք է անում. պարսիկների ռաւձպութիւններից դաշտացած, վրդովում այս աններելի սխալն արեց ու փէշը թափ տալով հեռացաւ Ռուսաստան: Նա դատը գալիս պահ տուեց կամ ժողովրդին հեղեղից ազատելով կարկառի աակ գցեց: Թեղճ ժողովուրդ, ափսոս աշխարհ...

Անտէր մնաց ժողովուրդը, անաէր մնացին վանքերը, առնայի՛ր, Երանի թէ մինակ ինքը զնար, ասեց տէր Թէոփիլ, որովհետեւ նրա ետեւից հեռացան նորա պէս երկրի մեծամեծ իշխանները, ազնուականները, բարձր հոգեւորականներ 50 60 հոգի: Թիւրքերի բերած զուլումը խիստ վառել էր ծեր երեկոյ հոգին. գլուխը կախ մտածում էր տէրոջը միայն հատիկները պտղունցի մէջ զլորելով: Նա ոչ միայն արեւելեան պատմութեան լաւ ծանոթ էր, այլ և զուրանի քոյրը մասերի բովանդակութեան ու շատ սիրում էր վէճի բռնուել (Սէյդարադի*) սէրիների, ախմների հետ: Ինչ լուս մնալուց ետ ասեց.

— Տէր Թէոփիլ, դու էլ գիտես, որ արաբները մի քանի դար շարունակ եղել են Վլաստանի, Հայաստանի տէրերը. նրանց ամիրաները Թիֆլիս ոտ դնելով տարածել են դիտութիւն, քաղաքակրթութիւն, այստեղ հիմնել են զանազան տիպի գործարարներ, հոգեւոր ու աշխարհիկ ուղղութիւններ, մինչև անգամ շինել են աստղագիտարան Ննչ այս լուսն գլխին, Շահ-Թախզի տեղը: Գարով պարսիկներին, նրանք շատ անգամ են թիֆլիսը արիւնով ու կրքով լցրել, բայց դարձեալ թողել են յիշատակելու արժանի հետքեր. ահա այս Նարին Ղալայն, ահա Թիֆլիս քաղաքի պարիսպը և այլն: Իսկ Ջինկից խանի ու Լէնկիթիմուրի թոռներն ինչ չէնք կամ ինչ բարիքներ են բերել մեզ ու ձեզ:

— Այսօրուայ ցաւ ու կրակը, դառնացած վրայ բերեց վրացի երեկոյր, զրանից աւելի ուրիշ ինչ շնորք ունին:

Ինչ լուս մնալուց ետ աւելացրեց.

Մեծ տէրտէր, գիշեր, ցերեկ վիշտն ու թախիճն ինչ մտաւ են, որովհետեւ ձեռովս բան չի գալիս, որ ժողովրդին սպանեմ սրտիս ուղածի չափ:

— Հասկանում եմ քեզ, սիրելի եղբայր, շատ բնական է, որ այս դատ ժամանակներին ազնիւ սիրտը խոր վշտով համակուած լինի, սակայն դուր ես կարծում թէ ձեռովդ բան չի գալ սիրած ժողովրդիդ օգնելու: Հօ չեն մոռացել մեր անցեալ գործերը: Քաջ կաց, մենք կարող ենք ապագայ շատ աղէտների, արհա-

ւիրքների տաջն անել: Հերոսութիւն հարկաւոր չէ, կատարենք միայն մեր պարտականութիւնը: Մեր երկու ժողովրդները չնչին պատճառով իրարից քիչ սատած, հեռացած են: Մեր քաղաքից վարձեալ մերձեցնենք նրանց, որ պալոց օրերին կարողանան մեր անուշ երկրի վրայ թափուող բարրարուններին դիմադրել ու իրանց կեանքի թիր յաւիտեան անխցիլի պահել: Այս ցաւերը, որ այսօր հայն ու վրացին անքալով քաշում են փառասէր անձերի ձեռով գործուած պատմական սխալների հետեանք են: Մենք աչ խառնեք դրանցից գոնէ մէկն ուղղելու ասարկութիւնն ունենալ: Տրամադները ցուեք կրում են անմոռնչ, առանց պատճառ քրքրելու, բայց ես ու դու գիտակցում ենք, թէ ինչից են առաջացել, արի մեր Տէր Երսուսի ակնարկած ջանասէր մշակների պէս արնենք, որովհետեւ հեռացնենք մեր խնամքին յանձնուած պարակից, որ յետագաները մեզ չը նգովեն, ինչպէս ես և դու նգովում ենք...

Ասալ երեկոյ խօսքը կիսատ թողնելով լուս, չուղենալով մի առ մի թուղ հայոց ու վրաց փառամոլ նախնիներին:

Հասկանում եմ, մեծ աէրաէր, խօսքը կորստաբեր քայլեր անողների մասին էր, որոնք չըգիտէին թէ պատմութեան առաջ են մնալու յետագայ սերունդների դատաստանի առաջ: Բայց ես պատրաստ եմ ամեն արեւութեան, միայն թէ բողբոստան ժողովրդիս ցաւերը փոքր ինչ թեթեւացնեմ:

Ասալ երեկոյ գլուխը արձգեցնելով չըպրկեց:

Տեսնում ես, թէ շիտները և սիւննէրը ինչպէս են իրար ատում:

Ոչ միայն ատում, այլ և իրար անհուն դատներ հասցրնում, աւելացրեց վրացի տէրտէր:

Միանդամայն ճշմարիտ, տէր Թէոփիլ, բայց կար ժամանակ, երբ նրանք իրրե մահմադականներ իրար հետ սիրով էին: Ու երեւակայի, այդ մեծ շարիքի պատճառը դարձեալ եղաւ մի անհատ, մի Շահ Իսմայիլ, նա շատ քողաքապէտ մարդ էր և իրա շահը փնտռող, շիտ և սիւննի ուղանդները մայրեց մահմադականների մէջ, խորթութիւն գցելու նպատակով, որպէս զի պարսիկները պատերազմի ժամանակ խաթր չըպահեն, անխնայ կոտորեն իրար իրին:

Որովհետեւ աւելի հեշտ է դժուարեան խնձոր գլորելը, քան թէ քաղաքական փառամոլութիւնից հրաժարուելը: Շահ Իսմայիլի արարքի ազդեցութիւնը նշանները շուտով կերեան, այդ երկու աղանդի հետեւողները շարունակ իրար կոտորելով, իրար թուլացնելով կը համին այն արդահատելի վիճակին, որին վաղուց դժուարեան վերջի շնորհիւ հասել են մեր տարաբաղ ժողովուրդները:

— Իմ խօսքը, սիրելի տէր Թէոփիլ, հէնց դրա վրայ է, իմ և քո նմանների սրբազան պարտականութիւն է սպեղանի դնել այդ վերջի վրայն: Գծուար չէ: Արի, լծակից եղբայրներ դառնալով մեր քրտնջներն իրար խառնենք ու ամեն եռանդով ջանանք այդ առեւտրական ոտը արմատախիլ անել միամիտ դոյնակողների սրտերից:

— Այդպիսի վեճ ու քաղցր լուծ քաշելու համար կեանքս չեմ խնայիլ, մեծ տէրտէր, փառասիր լինիս, այսօր քո մօտից գնում եմ հոգով թաքմացած, սրտով մխիթարուած, քո առաջադրած ուխտը կը դառնայ իմ լաւագոյն փափաքը, միամիտ եղիւ: Միայն դու ազօթիր, որ Աստուած վաղը մեզ համար լաւ օր լուսացնի, ասեց վրացի առաքինի երեկոյ ու հրաժեշտ տալով զգոյշ ելաւ երկաթապատ գոնից ու իջնելով թիւրքի հրապարակը շատ պաշտօնով անցաւ դէպի Սիւնի փողոցը, այնտեղից Մուստաֆա արքայի մզկիթի կողքով դէպի Անշիխատի եկեղեցին:

(Վերջը միւս անգամ)

Քամակեանց Ս.

*) Նարին Ղալայի արեւմտեան աշտարակը.

**) Արեւմտապարտ.

***) Ս. Սարգսի ետ Շահ Սէֆու ձեռով հիմնուած արաբաձոր.

Տ Ե Ր Ե Լ Ո Ւ Ը Ժ Ք Կ

„Հ Ա Մ Բ Ա Ի Ա Բ Ե Ր“-Ի

ԱՆՈՒԱՆԱՑՈՒՑԱԿ ԱՊԱՍՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՓՈԽՍՏԱԿԱՆ ՈՐԲ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ

ԴԻԼԻՋԱՆԻ I ԱՊԱՍՏԱՐԱՆ

(Շարունակութիւն)

Հ Գ	ԱԶԳԱՆՈՒՆ ԵՒ ԱՆՈՒՆ	Մանգա- վայր	Միջակ Տարի	Միջակ Երկր	Միջակ Երկր	Միջակ Երկր	Միջակ Երկր
106	Յակոբեան Վարդանուշ	Փանի	11	Հունի			
107	Յովհաննիսեան Փարէ	Սուրբաշ	14	Մայր	Էջմիածին	այո	
108	Յովհաննիսեան Գաբրիէլ	Վան	3	Հունի			
109	Յովսէփեան Թոշուն	Կղզաղ	12	Մայր	Երևան		
110	Յակոբեան Գեարգ	Դուր	10	Հունի			

ԴԻԼԻՋԱՆԻ II ԱՊԱՍՏԱՐԱՆ

1	Աւետիսեան Շնորհիկ	Վանեցի	8	Հայր	Բիթլիս	ոչ
2	Աւետիսեան Սուրբան	Կէործաթցի	10	Մայր	Երևան	այո
3	Աւետիսեան Քումար	»	14	»	»	ոչ
4	Աւետիսեան Կիւլիզար	»	13	»	»	»
5	Ասլանեան Նազու	Շուշանցի	14	»	Մարգարտ	»
6	Աստուածտրեան Աղաւնի	Ալեւապցի	10	ունի	Էջմիածին	»
7	Ազալեան Աթլա	Քոչկեկցի	12	ունի	Չպուխու	»
8	Ասատուրեան Սաթնիկ	Իշխան գիւղ	10	Մայր	Էջմիածին	»
9	Աւետիսեան Արեգնապան	Աւերիցի	8	Հունի	—	»
10	Արրահամեան Մարիամ	Փղզունտաշտ	13	Հունի	—	»
11	Ասատուրեան Պայծառ	Ալեւապցի	5	ունի	Էջմիածին	»
12	Արրահամեան Սարէթ	Կղզեցի	10	Մայր	»	»
13	Աւետիսեան Հովսէփիկ	Առանդիկ	11	»	»	»
14	Աւետիսեան Գաբրի	Քոչկեկցի	9	ունի	Չպուխու	»
15	Աւետիսեան Յովհաննէս	Լիպցի	11	Հունի	—	»
16	Ալեքսանդրեան Համբարձում	Ակնցի	10	»	—	»
17	Աւետիսեան Անդրանիկ	Կանգրեցի	10	Մայր	անյայտ է	»
18	Ատոյեան Երուանդ	Կեօկչայ	10	»	Էջմիածին	»
19	Աւետիսեան Յարութիւն	Տաթաւ	10	Հունի	—	»
20	Արթուրեան Միքիթա	Շիրակեցի	11	Հայր	Էջմիածին	»
21	Ասլանեան Յովհաննէս	Ապախացի	12	Հունի	—	»
22	Արշակեան Աղեքսանդր	Ղաթացի	11	»	—	այո
23	Արրահամեան Սարէթ	Կղզեցի	10	Մայր	Էջմիածին	ոչ
24	Գաբրիէլեան Մայրիկ	Վանեցի	8	Մայր	Էջմիածին	այո
25	Գրիգորեան Եղիսաբէթ	Շուշանցի	10	Հայր	Բուսանիս	ոչ
26	Գալուստեան Ասմին	Փշանեցի	14	Հունի	—	»
27	Գասպարեան Թանկիկ	Փոխնեցի	13	»	—	»
28	Գէորգեան Տիգրանուհի	Կոզրեցի	10	Մայր	Իզդիր	»
29	Գասպարեան Եղիսաբէթ	Կաւաշցի	10	Հունի	—	»
30	Գրիգորեան Զանթաղ	Գլաթացի	12	Հունի	—	»
31	Գրիգորեան Ազնիւ	Մանազկերտ	11	Հունի	—	»
32	Գէորգեան Չաւա	Վանեցի	4	Մայր	Էջմիածին	»
33	Գէորգեան Մարգարտ	Քոչկեկցի	9	ունի	»	»
34	Գոսիկեան Նոյնմար	Շատախցի	12	Հունի	—	»
35	Գրիգորեան Զրանոյշ	Կիսապուլի	13	Հունի	—	»
36	Գրիգորեան Գասպար	Իրիճացի	11	Հունի	—	»
37	Գէորգեան Մարտիրոս	Ապաղցի	13	Հունի	—	»
38	Գրիգորեան Մկրտիչ	Վանեցի	11	Հայր	Գօլիս	»
39	Գասպարեան Արծրունի	Պաղնեցի	5	Հունի	—	»
40	Գաբրիէլեան Ազատ	Ալեւապցի	4	Հունի	—	»
41	Գէորգեան Եալուուզ	Քոչկեկցի	5	»	—	»
42	Գէորգեան Արոյն	Ապուղցի	12	»	—	»

43	Գրիգորեան Սիրարբի	Կողբանցի	6	մայր	Էջմիածին	ոչ
44	Դարեգինեան Սարգիս	Կիւանկնցի	10	»	Դիլիջան	»
45	Դարբիէլեան Վարդ	Գենդանան	12	չունի	—	այո
46	Դաւիթեան Մաքրունի	Խորթունցի	10	ունի	Դիլիջան	ոչ
47	Դէյրոսեան Լեւոն	Լջացի	10	մայր	»	»
48	Եղոյեան Վարդունի	Կէշոխ	12	չունի	—	ոչ
49	Եղիազարեան Աղաւնի	Կարկառ	15	մայր	Երևան	»
50	Եղիազարեան Մերուժան	Հրդրում	12	մայր	Ալեքսան.	այո
51	Երանոսեան Սեդրակ	Ալեւազագ	11	մայր	Էջմիածին	ոչ
52	Եւգինէ	—	3	—	—	—
53	Զաքարեան Սողոմոն	Դիգուտ	12	մայր	Էջմիածին	ոչ
54	Էգնոյեան Ֆարհադ	Հուտ	8	չունի	—	ոչ
55	Թումասեան Նոյեմզար	Դաշվերան	10	ունի	Զիրուխի	ոչ
56	Թումասեան Հայկ	Դաշվերան	10	չունի	—	»
57	Խաչոեան Յակոբ	Մարքսա	12	չունի	—	ոչ
58	Խլոյեան Մկո	Վան	10	մայր	Դիլիջան	»
59	Խլոյեան Եուշան	Արուշ	10	մայր	Դիլիջան	»
60	Խաչատուրեան Զարունի	Բերդ գիւղ	12	չունի	—	այո
61	Խաչատուրեան Նեկտար	Հաթոր	9	ունի	Ախտէն	այո
62	Խաչատուրեան Յարութիւն	Վան	8	մայր	Դիլիջան	»
63	Խոստեղեան Սիրանուշ	Կարկէ	7	չունի	—	ոչ
64	Խաչատուրեան Անժէլ	Վանեցի	7	ունի	անյայտ	այո
65	Խաչատուրեան Մարիամ	Էմանցի	10	չունի	—	»
66	Խաչատուրեան Թաթուխ	Ալեւազագ	8	ունի	Էջմիածին	ոչ
67	Խաչատուրեան Անթառամ	Սևանցի	10	չունի	—	»
68	Խաչիկեան Հայաստան	Վանեցի	13	չունի	—	»
69	Խաչատուրեան Կինո	Կարճնացի	10	չունի	—	»
70	Խաչատուրեան Հայկանուշ	Արեւազագ	5	ունի	Էջմիածին	»
71	Խաչատուրեան Եուշանիկ	Վան	8	մայր	Դիլիջան	»
72	Խաչատուրեան Վարազդատ	Վան	8	չունի	—	»
73	Կիւրոյեան Ասմէն	Խումար	12	չունի	չունի	»
74	Կարապետեան Ենորհիկ	Իշխան գիւղ	7	մայր	Էջմիածին	»
75	Կարապետեան Էլուսիկ	Քաթան	13	մայր	Էջմիածին	»
76	Կարապետեան Հովհաննէ	Արզնցի	8	մայր	Էջմիածին	»
77	Կարապետեան Մաքրունի	»	1	»	»	»
78	Կարապետեան Ագնիւ	Վան	6	չունի	—	»
79	Կիւրոյեան Պայծառ	Կործաթ	13	մայր	Էջմիածին	»
80	Կարապետեան Ռուբէն	Եուշան	9	չայր	Ամերիկա	»
81	Կարապետեան Արամ	Արզակ	8	մայր	Դիլիջան	»
82	Կարապետեան Հրանդ	Արճակ	10	մայր	Դիլիջան	»
83	Կարապետեան Նուայի	Վան	5	չայր	Դիլիջան	»
84	Հասրաթեան Խանէ	Հաթար	10	ունի	Զիրուխի	ոչ
85	Հասրաթեան Ասէ	»	7	»	»	»
86	Հասրաթեան Խանէ	Հաթար	11	ունի	Զիրուխի	այո
87	Համբարձումեան Սարգիս	Դեղուտ	9	մայր	Էջմիածին	ոչ
88	Հազարեան Սաթենիկ	Բղաւնի	14	մայր	անյայտ	ոչ
89	Հազարեան Նունիկ	Սևան	10	չունի	—	»
90	Հազարեան Արմենակ	Խոշդեռ	9	ունի	Զիրուխի	»
91	Հազարեան Հովաննէս	Զիշան	8	չունի	—	»
92	Հազարեան Խաչատուր	Սևան	11	չունի	—	»
93	Հազարեան Սարգիս	Մոխրաբերդ	9	ունի	Էջմիածին	»
94	Ճէվայրեան Ալմօ	Չեշան	8	ունի	Էջմիածին	ոչ
95	Մարտիրոսեան Կատիֆ	Տիգուտ	13	չունի	—	»
96	Մանուկեան Վարդկէօ	Տաղվերան	7	ունի	Զիրուխի	»
97	Մարգարեան Պետրոս	Կղզի	9	չունի	—	»
98	Մարտիրոսեան Ազատ	Տօն	10	չունի	—	»

99	Մկրտչեան Արուսեակ	Պեղան	11	չունի	—	ոչ
100	Մանուկեան Կինօ	Վան	11	չունի	—	»
101	Մարկոսեան Գեղանուշ	Վան	4	հայր	Վան	»
102	Մովսէսեան Սատաֆ	Լիճ	13	»	—	»
103	Մարտիրոսեան Լալա	Դուրուս	6	հայր	Էջմիածին	ոչ
104	Մարտիրոսեան Նազէ	Թաց	11	հայր	Էջմիածին	»
105	Մաթէոսեան Մարօ	Գանցուաղ	5	ունի	Դիլիջան	»
106	Մովսէսեան Հայկանուշ	Թալա	10	ունի	Իզդիր	»
107	Մարգարեան Դիլպեր	Սևան	4	մայր	Էջմիածին	»
108	Մարգարեան Փանփուս	Կղզի	12	չունի	—	»
109	Մանուկեան Շուշանիկ	Վան	12	չունի	—	այո
110	Մանուկեան Զօզէ	Տաղվերան	10	ունի	Զիքուխի	ոչ
111	Մկրտչեան Մարիամ	Խալ	9	չունի	—	»
112	Մխոյեան Կունուֆար	Լաթար	10	ունի	Էջմիածին	»
113	Մանուկեան Սիրանոյշ	Վան	12	մայր	Էջմիածին	այո
114	Միսաքեան Ռուստիկ	Խլաթ	10	չունի	—	ոչ
115	Մանուկեան Ալմազ	Վան	8	մայր	Դիլիջան	այո
116	Մելիքեան Դիւլվարդ	Ալճուազ	10	չունի	—	»
117	Մարտիրոսեան Մանուշ	Ոռչ-գելաթ	15	մայր	Զիքուխի	ոչ
118	Մարտիրոսեան Մարօ	Տունօցի	6	չունի	—	»
119	Մարկոսեան Գեղանուշ	Վան	4	հայր	Վան	»
120	Միհրանեան Մաքրուհի	Կրինկերա	8	չունի	—	»
121	Մարգարեան Արմենուհի	Սևանց	10	մայր	Էջմիածին	»
122	Մկրտչեան Սառա	Զորէվան	11	ունի	անյայտ	»
123	Միրզոյիան Զանազան	Կէօրծաթ	11	մայր	Երևան	»
124	Մուրատեան Սատաֆ	Բաւաշ	14	չունի	—	»
125	Միսաքեան Գայժառ	Ալճաւ	10	մայր	Էջմիածին	»
126	Միսաքեան Ալմազ	Շուշան	10	հայր	անյայտ	»
127	Միհրանեան Վարդանուշ	Բնկերա	13	չունի	—	»
128	Մելքոնեան Զօլա	Մանազկերա	15	—	—	»
129	Միսաքեան Խանէ	Դլաթացի	12	հայր	Ամերիկա	ոչ
130	Մովսէսեան Դէօրգ	Վան	6	չունի	—	ոչ
131	Մանուկեան Յակոբ	Խժշկեցի	12	մայր	Էջմիածին	»
132	Մանուկեան Յակոբ	Շատախ	12	չունի	—	այո
133	Մարգարեան Վարապետ	Սևանցի	7	մայր	Էջմիածին	ոչ
134	Մարտոյիան Յակոբ	Աթուսցի	8	չունի	—	»
135	Մարտոյիան Դէօրգ	»	11	չունի	—	»
136	Մկրտչեան Ղազար	Ալճուազ	10	հայր	Դիլիջան	»
137	Մովսիսեան Ամենակ	Լիճ	11	չունի	—	»
138	Մանուկեան Եղիազար	Սվան	6	մայր	Էջմիածին	»
139	Մկրտչեան Միհրան	Ալճուազ	4	չունի	—	»
140	Մարկոսեան Հոհաննէս	»	5	չունի	—	»
141	Միսաքեան Եղիշէ	Վան	4	մայր	Էջմիածին	»
142	Մովսեսեան Արծրունի	Շաթախ	12	չունի	—	այո
143	Միսաքեան Հայրիկ	Շաթախ	11	չունի	—	»
144	Մանուկեան Դրիգոր	Խշակեցի	13	մայր	Էջմիածին	»
145	Յարութիւնեան Ղումար	Կէօրծաթ	10	չունի	—	ոչ
146	Յակոբեան Մարտիրոս	Գոմ	12	չունի	—	»
147	Յարութիւնեան Անթառամ	Կէօրծաթցի	15	հայր	—	»
148	Յոհաննիսեան Վարսենիկ	Խարկիմ	12	չունի	—	»
149	Յակոբեան Վարդանուշ	Վան	10	ունի	Երևան	այո
150	Յարութիւնեան Զիշօ	Ալճվազ	12	չունի	—	»
151	Յարութիւնեան Ղուգրէթ	»	9	»	—	ոչ
152	Յարութիւնեան Էթօ	Ալճվազ	7	»	—	»
152	Յարութիւնեան Ալմաստ	Կէօրծաթ	12	չունի	—	ոչ
153	Յարութիւնեան Արուսեակ	Էրէրնայ	10	մայր	Էջմիածին	»
154	Յակոբեան Նարգիս	Ալճաւազ	12	չունի	—	»
155	Յոհաննէսեան Տելքէր	Բուլանկցի	10	չունի	—	»
156	Յակոբեան Զարհուհի	Կղզեցի	10	չունի	—	»
157	Յոհաննէսեան Հայկուշի	Վանեցի	8	մայր	Դիլիջան	այո
158	Յակոբեան Եղիսարէթ	Շուշանցի	10	մայր	Էջմիածին	ոչ
159	Յակոբեան Մարիամ	Փշանեցի	12	չունի	—	»
160	Յարութիւնեան Սրբուհի	Յերին	6	հայր	Ամերիկա	»
161	Յովաննիսեան Արփինի	Վան	5	մայր	Դիլիջան	»
162	Յովաննիսեան Մայրիկ	Վան	7	չունի	—	ոչ
163	Յարութիւնեան Եղիսարէթ	Ապաղ	11	չունի	—	»
164	Յարութիւնեան Գարեգին	Կիստվազ	9	ունի	Էջմիածին	»
165	Յոհաննիսեան Հակոբ	Պաղուս	11	չունի	—	»

186	Յակոբեան Կիրակոս	Վան	10	չունի	—	ոչ
187	Յովհաննեսեան Մկրտիչ	Ապաղ	12	չունի	—	»
188	Յովհաննեսեան Մկրտիչ	Արճակ	11	չունի	—	»
189	Յարութիւնեան Արմենակ	Ալճաւաղ	11	չունի	—	»
190	Յովհաննեսեան Յնացական	Վան	11	չունի	—	այո
191	Յարութիւնեան Աւետիս	Յերեր	11	հայր	Ամերիկա	ոչ
192	Յարութիւնեան Բաղասաւար	Յերենց	4	հայր	Ամերիկա	»
193	Յովսէփեան Մուշեղ		4	մայր	Էջմիածին	»
194	Նազարեան Նուարդ	Աղբաշ	13	չունի	—	ոչ
195	Նազարեան Լուսիկ	Մլոն	7	չունի	—	»
196	Նշանեան Սիրան	Կէօրծոթցի	14	մայր	Երևան	»
197	Ներսէսեան Քնարիկ	Վան	3	հայր	Դիլիջան	»
198	Նշանեան Միհրան	Մակնիբ	8	չունի	—	»
199	Ներսէսեան Սահակ	Սիւան	10	չունի	—	»
200	Պետրոսեան Բուրաստան	Աւան	8	հայր	Էջմիածին	ոչ
201	Պաղտասարեան Սառա	Էվէրէկ	13	չունի	—	»
202	Պետրոսեան Մարգարիտ	Կանկիվերա	8	չունի	—	»
203	Պօղոսեան Ծալտուզ	Խորթում	11	մայր	Իզդիբ	»
204	Պաղտասարեան Սիրանուշ	Խոշկելտցի	10	մայր	Կարթս	»
205	Պաղտասարեան Ոսկեթել	»	12	»	»	»
206	Պետրոսեան Մաքրունի	Խորկեմցի	10	չունի	—	»
207	Պօղոսեան Սիրավարդ	Վանեցի	10	չունի	—	»
208	Պետրոսեան Աստղիկ	Վան	4	հայր	Էջմիածին	»
209	Պատալեան Սիրանուշ	Ախլաթ	11	չունի	—	»
210	Պետրոսեան Հայրիկ	Պշենկերա	6	չունի	—	»
211	Պետրոսեան Նշան	»	10	—	—	»
212	Պաշտոյեան Լևոն	Ղլաթ	11	չունի	—	»
213	Պօղոսեան Պետրոս	Արճակ	10	չունի	—	»
214	Պօղոսեան Յոհաննես	Մոխրաբերդ	8	ունի	Թուսաստ.	»
215	Պետրոսեան Ենովք	Հայոց-Ձոր	11	չունի	—	»
216	Պօղոսեան Սանամ	Ալճաւաղ	10	մայր	Էջմիածին	»
217	Թուրքեան Սանդուխտ	Դեղուտ	10	չունի	—	»
218	Սեֆերեան Վարդան	Նօսպեցի	12	չունի	—	ոչ
219	Սեդրակեան Յական	Տէրմէնզեղ	12	չունի	—	»
220	Սարգսեան Արամ	Էրէմեր	14	չունի	—	այո
221	Սահակեան Մաքրունի	Ալճաւաղ	10	»	—	»
222	Սեդրակեան Սարգիս	Միկնի	12	հայր	Զեմպերիկ	ոչ
223	Սարգսեան Օդիկ	Սևանցի	10	—	—	»
224	Սարգսեան Կարապետ	Ղլաթ	7	մայր	Դիլիջան	»
225	Սահակեան Զիլօ	Արճուաղ	6	մայր	Էջմիածին	»
226	Սերոբեան Անդրօ	Ղլաթ	11	հայր	Թուսաստ.	»
227	Սահակեան Ենգիւնէ	Տէրմէնզեղ	11	մայր	Էջմիածին	»
228	Սարգսեան Աբրահամ	Լաթար	10	մայր	Զպիլու	»
229	Սեդրակեան Դուրզէն	Տէրմէնզեղ	9	չունի	—	»
230	Սահակեան Արմենակ	Տէրմէնզեղ	8	չունի	—	»
231	Սիրանուշ	—	3	—	—	—
232	Վարդանեան Աղատունի	Արճակ	9	չունի	—	ոչ
233	Վարդանեան Մաթօ	Ալճուաղ	11	մայր	Էջմիածին	այո
234	Վարդանեան Ուզանի	Վանեցի	11	չունի	—	այո
235	Վարդանեան Սաթենիկ	Կղզի	12	մայր	Էջմիածին	ոչ
236	Վարդանեան Երանուհի	ձուշ	12	ունի	Էջմիածին	ոչ
237	Վարդանեան Վարդանուշ	Վան	10	մայր	Էջմիածին	ոչ
238	Վարդանեան Դալուստ	Տաղվերան	11	ունի	Զիրուխի	ոչ
239	Վարդանեան Եիրա	Շաթաթ	12	չունի	—	ոչ
240	Վարդանեան Հայրիկ	Ալճակ	5	չունի	—	»
241	Վարդանեան Յարութիւն	Շաթաթ	12	չունի	—	այո
242	Տիրատուրեան Աղամի	Կեօշք	10	ունի	Էջմիածին	ոչ
243	Տիգրանեան Բուրաստան	Վանեցի	8	չունի	—	այո
244	Տիգրանեան Իսկուհի	Սևանցի	6	մայր	Իզդիբ	ոչ
245	Տէր. Պօղոսեան Ստեփան	Գլրաշ	10	ունի	Էջմիածին	»
246	Տիգրանեան Սահակ	Գուրուպաշ	10	չունի	—	»
247	Տիգրանեան Առաքել	»	9	չունի	—	այո